

ده‌لاله‌تا وینه‌یی زاروکی د شعرا نويا ده‌قه‌را به‌هیدیناندا

احمد مجید عبدالله

وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردی، ده‌وک، هه‌ریما کوردستانی، عیراقی

ahmad.majeed.abdulla@gmail.com

پ. د. حمدیه حسن محمد

پشکا زمان و نه‌ده‌بی کوردی، کولیژا زمانان، زانکویا ده‌وک، هه‌ریما کوردستانی، عیراقی

hamdya.mohammed@uod.ac

پوخته

زانباریه‌کانی توژیینه‌وه

ئه‌ف قه‌کۆلینه‌ی ل ژیر ناف و نیشانی (ده‌لاله‌تا وینه‌یی زاروکی د شعرا نويا ده‌قه‌را به‌هیدیناندا) قه‌کۆلینه‌کا وه‌سفی — شروقه‌کارییه و هه‌وله‌که بو ناساندنا تیگه‌ه — و زاراقی وینه و گرنگی و ئهرکی وی د شعریدا ژ تیروانینه‌کا تیوریقه و تیگه‌ه — و زاراقی زاروک و نه‌زموونا وی یا شعری. دیسان دیارکرنا وینه‌یی زاروکی و په‌نگه‌دانا وی د شعرا هنده‌ک ژ شاعرین نوی یین ده‌قه‌را به‌هیدیناندا. ئارمانجا وی به‌رسفدانا هنده‌ک پرسیارانه، ژوانا: ئایا وینه د شعریدا شیایه‌ بیته ئامرازه‌ک ژبو دهربرینا خواستین زاروکان؟ ئایا زاروک وه‌کو تاکه‌ک دناق جفاکیدا شیایه‌ رۆل هه‌بیت د نه‌زموونا شعریدا؟ ئایا شاعرین نوی یین ده‌قه‌را به‌هیدینان چه‌وا ده‌لاله‌تا وینه‌یی زاروکان د شعریدا نیشانداینه‌؟ شاعران ژبو قه‌هاندنا شعری په‌نا بو وینه‌یی هه‌ر که‌ره‌سته و بوونه‌وه‌ره‌کی برینه و وینه‌یی خوه‌ یین شعری یی ئافراندینه، زاروک ژ وه‌کو هه‌ر چینه‌ک د جفاکیدا شیایه‌ بیته بابته‌تی شعری، ژ دهر نه‌جامی قی قه‌کۆلین، دیار بوویه شعرا نويا ده‌قه‌را به‌هیدینان تیروژکا خوه‌ ئیخستیه‌ سه‌ر بابته‌ته‌کی ب قی شیوه‌ی، بابته‌ و خواستین زاروکان د وینه‌یی شعریدا پیشکی‌شکرینه، ژبو ئافراندا وینه‌ی پشتبه‌سته‌نه‌کا مه‌زن ب سروشت و تایبه‌تمه‌ندی و هه‌بوونا زاروکی

به‌رواری توژیینه‌وه:

وه‌رگرتن: ۲۰۲۵/۵/۱۴

په‌سه‌ندکردن: ۲۰۲۵/۷/۲۳

بلاو کردنه‌وه: پایز ۲۰۲۶

وو‌شه‌ سه‌ره‌کییه‌کان

وینه، زاروک، شعر، ده‌لاله‌ت،

شعرا نوی، شاعر

Doi:

10.25212/lfu.qzj.11.4.2

هاتییه کرن. وینه یی زاروکی د گهله ک کاوداناندا گرتینه، وهکو: زاروک د ناواریه ی و ل ژیر برس و هه ژاریی و شه پ و ئالوزییاندا و زاروکی نی تیم و سیوی و زاروکی خودان گیانه کی نی شتمانی و په نگفه دانا بیره وه ریپن زاروکی نی و دیسان مفا وهرگرتن ژ سالوخت و سروشت و ته منه ی وان و بکارهینانا وان د شعریدا وهکو هیما و جه قهنگان. دق قه کۆلینیدا هنده ک ژوان وینه یان هاتییه نیشانان.

پیشه کی

هه ژ که قندا زاروک جهی پویته و گرنگی پیدانی بوویه، ژبو ئاینده یا ملله تی پشت به ستن پی هاتییه کرن، شاعر ژ و وهکو تاکه ک د جفاکیدا ئەف گرنگی پیدانه پشتگو ه نه هاقیتیه و د ده قین خوه یی شعریدا پشکدارکریه، ئەفجا ژبو ئافراندا وینه ی د شعریدا، مفا ژ هه بوون و روشنبیری و جیهانا وی وهرگرتیه، ب تاییه تی شاعرین نوی. شعرا نوی بخوه یا دهوله منه د ب وینه کرنا گشت ته خ و چینان و ئامرازه کی دهر برپینییه و ئاوینه یا که توارئ هه یی یا جفاکییه، شاعرین نوی یین ده قه را به هدینان ژ ژلای خوه قه هه ولداینه دهنگ و په یاما که تواریا جفاکی قه گو هیزن و چینه کا وهکو زاروکی د شعرین خوه دا بهر چا قبه کن.

گرنگیا قه کۆلینی

گرنگیا وی یا دهنیدا، وینه بخوه بابته کی گرنگ و دهوله منه د قادا قه کۆلینین نوی یین ئەده بیدا، دیسان لدویف لیگهریان و دویقچوونا مه کری بدیتنا مه هه تا نوکه قه کۆلینین ب قی شیوه ی لدور وینه یی زاروکی د شعرا نویدا و ب تاییه ت د شعرین هنده ک ژ شاعرین ده قه را به هدیناندا نه هاتییه ئەنجامدان، له ورا مه ب فهر زانی ئەقی بابته ی ب هه لبزیرین، داکو وهکو به شه ک ل سه ر ئەده بی کوردی بهیته زیده کرن.

سنورى قەكۆلىنى

ژبو ئەنجامدانا ئەقى قەكۆلىنى، مە ژمارەكا نمونەيىن دەقى شەرى يىن ھندەك ژ شەرىن دەقەرا بەھدىنان ۋەرگرتىە، ژوان شەران ۋەكو: (مۇئەيەد تەيب، سەلمان كوڭلى، ھزرقان، محسن قوچان، بەدرخان سەندى، عەبدولرەحمان مزورى، بەحرى رەشىد، فەيسەل مستەفا، عبدالعزىز زاخوى، ھشيار رىكانى). داکو ژ سنورى قەكۆلىنى نە دەرکەقىت ۋەك پىدقيا بابەتى مە ھندەك ژ دەقىن شەرى يىن شەرىن نوى يىن دناقەرا سالىن (1970 — 2020) ۋەرگرتىن، مەبەستا مە ژ شەرىن (سەلمان كوڭلى ۋ ھزرقان ۋ محسن قوچان) يىن بەرى سەرھلدانا نويخوازيينە.

ميتۆدا قەكۆلىنى

ئەف قەكۆلىنە لدويڭ ميتۆدا (ۋەسفى ۋ شروڭقەكارى) ھاتىە ئەنجامدان.

ئارمانجا قەكۆلىنى

ئارمانج ژئ ئەۋە ديار بکەين، كو شەرىن نوى يىن دەقەرا بەھدىنان ب گرنكى تەماشەي زاروكى كرىنە ۋ جھ— ۋ رۆلەكى گرنگ د دەقىن شەرا خوەدا قەكرىنە ۋ تاچ رادە شەران مفا ژ ۋىنەي زاروكى ۋەرگرتىە بۇ ئافراندا دەقەكى شەرى يى بېيز ۋ بەرجەستەكرنا ئەزموونا شەرى.

پەيکەرئ قەكۆلىنى

ئەف قەكۆلىنە ژ دوو پشكا پىكدهيت، ب ئەقى شىۋەيى ل خوارئ: پشكا ئىكى: ژ دوو تەۋەرەن پىكدهيت، تەۋەرئ ئىكى ھاتىە تايبەتكرن بۇ ۋىنە ژ تىروانىنەكا تىيورقە، ئەۋژى تىگەھ— ۋ زاراقى ۋىنەي ۋ گرنگيا ۋىنەي د شەرىدا، تەۋەرئ دووئ ھاتىە تايبەتكرن بۇ زاروك ۋ ئەزموونا شەرى، ئەۋژى تىگەھ— ۋ زاراقى زاروكى ۋ رۆلى ۋى د ئەزموونا شەرىدا.

پشکا دووی: هاتیبه تاییه‌تکرن بۆ پراکتیزه‌کرنا ده‌لاله‌تا وینه‌یی زاروکی د شعرا نوپا ده‌قهره به‌هدیناندا.

پشکا ئیککی: ته‌وه‌ری ئیککی: وینه ژ تیروانیه‌کا تیوریقه

1- وینه ژلای تیگه‌هیقه

وینه ئه‌گه‌ری تیگه‌هشتنا مه‌یه به‌رامبه‌ر روویدانه‌کی یان دیارده‌یه‌کی د ژیانیدا، فه‌گوه‌استنا ئه‌وی راس‌تییه‌ ئه‌وا د نافه‌رۆکا وینه‌یدا به‌رجه‌سته دبیت، کراسی کۆمه‌کا په‌یام و مه‌به‌ستانه ئه‌وا د نافخوه‌یا خوه‌دا هه‌لگرتیه و یی فه‌شارتیه. ((وینه شتیک، هه‌بوویه‌ک و بوونیک هه‌لده‌گریت و نیشانیده‌دات، له‌سه‌ر بینین وه‌ستاه، ئه‌وه‌ی بۆ بینینه وینه‌ی ده‌گیریت و به‌رجه‌سته ده‌کریت، یاخود ده‌نویتریت‌ه‌وه‌)) (مه‌عروف، 2024:6). وینه ئه‌و ئامرازێ ده‌برپنیه، گه‌هاندنا په‌یامه‌کی یان نمایشکرنا باب‌ه‌ته‌کیه، ئه‌گه‌ر ژلایه‌نی فۆرمی ته‌ماشه بکه‌ین، وه‌سفکرن و وینه‌کرنا دیمه‌نه‌کیه د سروشتیدا ژ بۆ گه‌هاندنا مه‌به‌سته‌کی ب شیویه‌کی به‌رجه‌سته‌یی و بینرای بیت، ب شیوی دیتنی یان ده‌ست لیدانی، ئه‌فه‌ژی وه‌کو وینی نیگارکیشیی و په‌یکه‌رتاشیی و فۆتۆگرافی قه‌ دگرت، ب شیویه‌کی دی، وینه‌کرنا دیمه‌نه‌کی خه‌یالییه‌ کو وینی عه‌قلیه‌ ژلای ده‌روونی مروّقیه‌ ده‌یته ئاراسته‌کرن ژوان تشتین کو د بیردانیدا هاتیبه‌ بارکرن وه‌کو بیره‌وه‌ری و ئه‌و کارتیکنین ل سه‌ر مروّقی ده‌یته‌کرن، وینه‌کرنا وئ د هوشیدا، ده‌برپنا وئ د که‌فاله‌کیدا ده‌یته پیشکیشکرن و ب هنده‌ک هه‌ستین دیقه‌ ده‌یته‌ گریدان، وه‌سا دیار دبیت وینه‌ فۆرمه و نافه‌رۆکا وئ ژ واتا و مه‌به‌ستان بارکریه، ل سه‌ر بنه‌مای هزره‌کی ده‌یته‌ داریزتن و ئه‌و هزر ژ د وینه‌یه‌کیدا ده‌یته پیشکیشکرن. ئانکو په‌نگه‌دانا ئه‌وان پیزانییه‌ ئه‌وا د میشکی مه‌دا هه‌یه و ئامرازێ گه‌هاندنیه د نافه‌را ئه‌وی په‌یوه‌ندیا د نافه‌را میشکی و دیتنا ب چاقاندا هه‌یه، دیارکرنا هه‌لوسته‌ی مه‌ و په‌فه‌ری هزرا مه‌ و نیاسینه‌مه‌یه بۆ دیارده و که‌ره‌ستین ده‌وروبه‌ر، ئه‌وین ئه‌م دبیین. (جۆن دیوی) ئه‌مریکی پینشه‌نگی هزرا پراگماتی، دبیزیت: ((بریکا وینه‌ی دشین تشتان بنیاسین و د تیگه‌هشتنا هه‌سته‌وه‌رییدا جودا بکه‌ین)) (دیوی، 1963:195). دشین بیزین ئاوینه‌یا تشتانه‌ دیارکرنا سروشتی ویه‌ ل سه‌ر رووبه‌ره‌کی ماددی ب چاقان ده‌یته‌ دیتن و د میشکیدا پامانا وئ

به‌رجه‌سته دبیت. (**Robert**) ژێ وه‌سا وێنه‌ی دیاردکته ده‌مێ دبێژیت: ((دوباره به‌ره‌مه‌مه‌ینه‌ وه‌کو تشتی په‌سه‌ن یان زارقه‌کرنه بۆ زینده‌وه‌ره‌کی یان تشته‌کی)) (طاهر، 2014: 65). وێنه‌ نه‌بتنی قه‌گوهاسته‌نه‌کا وه‌کو خوه‌یه، به‌لکو پشتی دیتنا تشته‌کی یان دیمه‌نه‌کی و وێنه‌کرنه وێ دووباره وێنه‌یه‌کێ دی دروست دبیت و د‌خه‌یالیدا چه‌ند واتایه‌کێن دی ژێ په‌یدا دبن. گه‌له‌کجارا لده‌ف بینه‌ر و خوانده‌فانه‌کی چه‌ند واتاییڤن جودا جودا به‌ره‌م ده‌یت ل هه‌مان ده‌مدا، ژلایڤن که‌سه‌کێ دیته‌ ژ واتایا خوه‌ یا په‌سه‌ن دویر دکه‌فیت و واتایه‌کا دی ب ده‌سته‌فه‌ ده‌یت، ئانکو ژێده‌رێ به‌ره‌مه‌مه‌ینه‌ن و داهێنه‌نه‌کا دییه. ديسان (**رۆلان پارت Roland parthes**) ژێ هه‌ر ده‌رباره‌ی تیگه‌ه‌ی وێنه‌ی دبێژیت: ((نه‌شێ پێش‌بینی یا ژيانا سه‌رده‌مه‌ینه‌ بێ وێنه‌ بکه‌ی، وێنه‌ ل بازار و پێک و که‌ره‌ستێڤن فێربوونیدا و د‌پیکلامی و هونه‌رێڤن به‌رچا‌فدا هه‌یه)) (بلمقنعي، 2016: 44). جیهان هه‌می وێنه‌یه و بێ وێنه‌ نه‌شێ هزر د‌چ تشتاندا بکه‌ی و بێ وێنه‌ تیگه‌ه‌شتن د‌میشکیدا دروست نابیت. فه‌یله‌ سوفا ئه‌مریکی (**سوزان لانجر Susanne langer**) ژێده‌ره‌کێ سه‌ره‌کێ هه‌می هونه‌ران ب وێنه‌ی دزانیت، چونکی لده‌ف وێ ((وێنه‌ کاکلکا هه‌می هونه‌رایه و تشته‌که‌ بتنی د‌تیگه‌ه‌شتنا مه‌دا هه‌بوونا خوه‌ یڤن هه‌ی)) (حکیم، 1986: 21). وێنه‌ بنیاتی ئافه‌یا هه‌ر هونه‌ره‌کییه و بێ وێنه‌ ئه‌و ئافه‌ی دروست نابیت، ئه‌م د‌تیگه‌ه‌شتنا خوه‌دا هه‌ست ب وێنه‌ی و تشتی دکه‌ین و واتایی پڤن دبه‌خشین یان سالوخه‌تی و تشتی بنیاسین.

لدویف بۆچوونێڤن هاتیه‌ دیارکرن، وێنه‌ بتنی ب تیگه‌ه‌ه‌کێ یان ب چه‌ند تیگه‌ه‌ه‌کانفه‌ گرێدای نینه، به‌لکو چه‌ندین تیگه‌ه‌یڤن جودا جودا هه‌نه، له‌و‌پا زه‌حمه‌ته‌ تیگه‌ه‌ه‌کێ دیارکری بۆ وێنه‌ی به‌یتنه‌ ده‌ست‌نیش‌انکرن، هه‌ر قه‌کوله‌ره‌ک ب تیروانینه‌کێ ئاماژێ پڤن دده‌ن. د‌ئه‌نجامدا د‌شیاندايه‌ بێژین وێنه‌ ب دوو شیوه‌یان دیار دبیت، یا ئێکێ ئه‌و وێنی د‌شیوئ فۆرمیدا دهر‌دکه‌فیت و ئاماژه‌ کرنه‌ ب تشته‌کی د‌سروشتی دهره‌کیدا هه‌یه، وه‌کو وێنه‌کرنه‌ دیمه‌نه‌کی یان که‌سه‌کی یان هه‌ر تشته‌کێ به‌رجه‌سته و ب چاف ده‌یتنه‌ دیتن، یا دووئ ژێ ئاماژه‌یه‌ بۆ تشته‌کی د‌سروشتی ئافه‌کییا هونه‌رمه‌ندی یان وێنه‌گری یان شاعریدا هه‌یه، ئه‌ف یه‌که‌ژی یا گرێدایه‌ ب هزرێ و لایه‌نی هه‌ستی و د‌ناخ و خه‌یالیدا هه‌بوونا خوه‌ هه‌یه، ب‌پێکا په‌یف و ده‌سته‌واژه، ئانکو دارێژنا زمانی بۆ هزرێ و چافان ده‌یتنه‌ نمایشکرن و هه‌ست پڤن ده‌یتنه‌ ک‌رن.

2 - وینه ژلاین زاراڤیقه

ئه‌گهر ژلاین زاراڤیقه ئی ئه‌م ته‌ماشه بکه‌ین دئ ببنین، وینه ب چه‌ندین شیوه‌یان ده‌یته دیتن، د ههر زمانه‌کیداب چه‌ندین شیوه‌یین جودا دهرده‌کفیت، لی سهر ئه‌نجام ژبو ئیک مه‌به‌ست ده‌یته بکاره‌ینان و ژیده‌ری هه‌مان واتا و مه‌به‌ستن. زاراڤی وینه‌ی ((د په‌خنا ئه‌وروپیدا (*image*) ده‌یته‌ گوتن کو په‌یقه‌کا ئنگلیزیه)) (عیسی، 19:2009). په‌یقا (*image*) ئی، (په‌ و پشالی وئ بۆ په‌یقا لاتینی (*imago*) دزقپیت. مه‌به‌ست ئی جوهره‌کی ماسکییه ژشانا هنگقینی هاتیه دروستکر و ل سهر رووی مرؤقین مریبان دهاته دانان، داکو وینه‌ی سهر و چاقان ئی وهریگرن) (مه‌عرف، 7:2024). ههر دیسان ((زاراڤی وینه‌ی (*image*) ژ په‌یقا (*imagination*) هاتیه وهرگرتن ب واتایا ئه‌ندیشه‌ دگه‌هینیت)) (مه‌عرف، 119:2003). ئه‌ف زاراڤه د بنه‌په‌ندا بۆ زاراڤی (*icon*) ئی زمانی گریکی دزقپیت، ب واتایا وه‌که‌فی و زارقه‌کرئ ده‌یت، لی پاش ئه‌ف زاراڤی گریکی بۆ زمانی لاتینی هاتیه وهرگیان و زاراڤی (*imago*) بۆ هاتیه دانان، ئه‌فجا زمانی ئنگلیزی ئی ههر ژ زاراڤی لاتینی (*image*) وهرگرتیه. (محمد، 7:2014). سهر ئه‌نجام واتایا قان زاراڤان لده‌ف ئه‌وروپییان ب واتایا خه‌یالی ده‌یت ههر ب وی شیوه‌ی جه‌ی خوه‌ گرتبوو، هه‌تا هاتنا (پۆمانسییان، ب تاییه‌تی ئه‌وین ب فه‌لسه‌فا ئایدیالیستی ئه‌لمانی یا (کانت)ی و (شلینک)ی کاریگه‌ربوون، ئه‌فه‌ژی پشتی کو (کۆلریدج) جوداهی ئیخسته د ناقبه‌را (ئه‌ندیشه‌) و (وه‌م)یدا، ل وی ده‌می ئه‌و دوو په‌یقه ب تمامی ژیک هاتنه جودا کرئ) (احمد، 6:2022).

د زمانی عه‌ره‌بیدا ئی ب چه‌ند شیوه‌یان دهرده‌کفیت، ئه‌وژی په‌یقا (صورة) ده‌یته بکاره‌ینان، ب واتایا فۆرمه‌کییه بۆ وی تشتی یی ده‌یته دیتن و یی به‌رجه‌سته بیت. د قورئانا پیرۆزدا کو د نوکه‌دا نوینه‌رایه‌تیا زمانی عه‌ره‌بی دکه‌ت، دچه‌ندین ئایه‌تاندا په‌یقا (صورة) هاتیه بکاره‌ینان، د ئایه‌ته‌کیدا خودایی مه‌زن دبیزیت: ((ولقد خلقناکم ثم صورناکم)) (سورة الاعراف، الآية 11). مه‌ هوین ئافراندا و پاش وینه‌ی هه‌وه یی چی‌کری، واتا دشووی فۆرمه‌کی دانایه. د (معجم الوسیط) زیدا وه‌سا هاتیه دیارکر، (صورة) بۆ ((وینه‌کی‌شانا تشته‌کی یان که‌سه‌کی ل سهر کاغه‌زئ یان دیواری)) (ضیف، ب.س: 528). واته تشته‌کی بینرایه و خودان فۆرمی خوه یی تاییه‌ته، زیده‌تر لایه‌نن مادی و به‌رجه‌سته‌کری بخوه‌فه دگریت. د زمانی کوردی زیدا ل به‌رامبه‌ر

په‌یقا (وینه) چه‌ندین په‌یقین دی ده‌یته بکاره‌ینان، ژوان ژی د فەرهن‌نگا (هه‌نبانه بۆرینه)دا، وینه ب واتایا ((1- وه‌کو، له چه‌شن 2- ش‌کل 3- ئەس‌ک 4- ئەو‌ی: وا له‌وینه 5- تریان)) (هه‌زار، 933:1389). وه‌کو ئاش‌کرا د قی فەرهن‌نگیدا واتایا وی ژیده‌تر د شیوه‌یدا کۆمقه دبیت. د (*ferhenga kameran*) دا، زاراقی وینه‌ی ب واتایا ((مینا، نیگار، ر‌سم: وینه‌یی خۆب دیواریشه هه‌لاویست)) (Boti, 2006: 719). ل قیریدا دیارد‌بن زاراقی وینه‌ی بۆ وان ت‌شتان ده‌یته بکاره‌ینان یین فۆرمه‌ک هه‌ی و به‌رجه‌سته بن. د فەرهن‌نگا (سپ‌یر‌ژ)دا، چه‌ند هه‌قواتا بۆ په‌یقا وینه‌ی دانایه، ئەو‌ژی (وینه، ش‌کل، په‌یکه‌ر) (دۆس‌کی، 2016: 510). د (فەرهن‌نگا جودی)دا، په‌یقا ((وینه)) (باجلووری، 2011: 963). ل به‌رامبه‌ر په‌یقا (صوره، رسم) یا زمان‌ی عه‌ره‌بی هاتیه بکاره‌ینان. د فەرهن‌نگین کوردیدا زاراقین جودا جودا بۆ وینه‌ی ده‌یته بکاره‌ینان، به‌ل‌ی سهر ئەنجام مه‌به‌ستا سهره‌کی ژ بکاره‌ینانا په‌یقا وینه بۆ وان ت‌شتین ب‌ینرای ده‌یته گوتن.

3- گرنگی و نه‌رکی وینه‌ی د شعریدا

وینه ژ پیکهاتین گرنگین گوتارا شعریه، چونکی شعر د سروشتی خودا وینه‌ک‌شانه ب په‌یقان و په‌یوه‌ندییه‌کا پته‌و و د ئاف ئیکداچووی د ئاقه‌را شعر و وینه‌یدا هه‌یه، هه‌روه‌کو (ه‌و‌راس) ئەقی چه‌ندی د سه‌لمینیت، دب‌یژیت: ((ش‌یعر وینه‌ک‌شانه)) (ره‌سول، 1989: 19). ئەف وینه‌ک‌شانه ژ بنیاتنانا وی لدویف چه‌ند ره‌گه‌زان* ده‌یته داریژتن. شاعر هه‌ولدده‌ت که‌ره‌ستین ده‌وروبه‌ر ل گه‌ل ه‌زر و خه‌یال و عه‌قلی تیکه‌ل بکه‌ت وینه‌یه‌ک د شعریدا ب ئاف‌رینیت، ب قی شیوه‌ی دب‌یته ئامرازه‌کی گرنگ و کاریگه‌ر ژبۆ شاعری، ئەقه‌ژی پ‌یدقی ب به‌هره‌مهن‌دی و ه‌زرکرنی هه‌یه. شعر بۆ وینه وه‌کو داره‌کا ب‌ی گیانه و جادوویی و جوانی ژ پ‌یدا نابن، چونکی ((نه‌بوونی وینه له ش‌یعردا جوانی و ره‌سه‌نایه‌تییه‌که‌ی ون ده‌کات، وینه له قه‌صیده‌دا بۆ ئەوه‌ نیه که قه‌صیده جوان ب‌یت، به‌ل‌کو بۆ ئەوه‌یه وینه‌ب‌یت له قه‌صیده‌که‌دا)) (احمد، 2013: 89). دیاره‌ کو ژبلی کاراکرنا ه‌زری و ده‌وله‌مه‌ندکرنا خه‌یالی و ده‌رب‌ر‌پ‌نا

* م‌عبه‌ست پ‌ن، ره‌گه‌زین بنیاتنانا وینه‌یی شعرینه، وه‌کو: (زمان، بیر - ه‌زر، ئەند‌یشه - خه‌یال، واقع - ک‌متوار، سۆز، نه‌ست). بۆ ژیده‌تر پ‌یزان‌ینان. بن‌یزه: (بنیاتی وینه‌ی ه‌ونه‌ری له ش‌یعر (سالم)دا. یا (م‌ریوان حمه‌کریم احمد). ناما دکتورا. زانکویا سلیمانی. کولیزا زمان. پ‌ش‌کا ئەده‌بی کوردی. 2022.

هەلویستى شاعرى. وێنە ب پۆلى جوانكرنى ژى رادبیت. شعریهتێ د دەتە دەقێ ئەدەبى، د ئەنجامدا ب قى چەندى، وێنە نە بتنى د نىگارکیشیى و پەیکەرتاشییدا پۆل و گرنگیا خوە هەیه، بەلكو د شعری ژیدا هەمان پۆل و گرنگى هەیه، بەلى وەكو كەرەستى دەرپرینى، د شعریدا جودایه، لدویف بنەمايى عەقلى و هەست و سۆزى دەیتە بنیاتان و برپىكا پەيفان وێنەیهك بۆ دەیتە كیشان و بەرجەستەبوونا وى ژى د هزر و خەيالیدا جەهگیر دبیت، ب قى شیوهى دبیتە وێنەیهكى شعری. واتە وێنە د شعریدا پۆل و ئەركەكى گرنگ دبیت و هەر بۆ قى چەندى هاتیه گوتن (ئێك ژ پاڤز ستووينا شعری، وێنەى شعریه) (اجقو، 2010:287). هەر ژبۆ سەلماندن و دووبارە خویاكرنا پۆل و گرنگیا وى د بەرهەمى شعریدا (روبرت /زور) دبیزیت: ((پاست نینه وێنە ئێكە ژ پاڤز شعری، بەلى ئەوا پاست ئەوه، وێنە كاكلك و گەوهەرى شعریه و رح و گیان و لەشێ وى یه)) (بابا عربى، 2018:18).

وێنە شعری ژ ئاخفتنا سادە و پۆزانە جودا دكەت و دەق ب هەبوونا وێنەى دبیتە شعر، ب شیوهیهكى دى ((شیر بەبى وێنە نووسینى كالى و بى سوودە)) (كاك امین، 2021:3). ئەم دشیى بیزین ژ زمانەكى سادە بەرهف زمانەكى هونەرى و شعری دبەت، ئانكو ((وێنى هۆزانى هۆیهكە ژ هۆیین زمانى هۆزانى، هۆزانقان بۆ دیاركرنا ئەزموونا خۆیا شعری بكار دئینیت)) (محەمەد، 2009:77). ئێك ژ گرنگیین وێنەى دروستكرنا زمانەكى شعریه، و ژ تاییهتەندیا زمانى شعری، جودا كرنا شعریه ژ ئاخفتنا ئاسایى و گرنگى و بەهایهكى ددەتە دەق شعری، ئەقەژى پەسەندكرنا وى ئاخفتنا ((جان كوھن)ییه، ياکو دەربارەى جەه وێنە د شعریدا دبیزیت: ((پێكھاتەیهكا بنەپەتەى یا تاییهتە بۆ زمانى شعری)) (محەمەد، 1990:8). وێنە ژ ئەنجامى كارقەدان و تەشتین نەینى یین قەشارتیە ب هیمما و جەقەنگان دەیتە نمایشكرن، چونكى شعر بخوە قالاكرنا دەروونى شاعریه و وێنە ژى ئەو ئامرازى قالاكرنییه، واتە وێنە د شعریدا پەیهوندى ب دەروونىقە هەیه و بارى دەروونى پۆلەكى كارىگەر هەیه دئافراندا وێنەى د شعریدا، بۆ قى چەندى ((محەمەد فكى العشماوى) دبیزیت: ((وێنەى شیعرى دەرپرینى حالەتێكى دەروونى دیارىكراوه، كە شاعیر پێیهوه دەنالیڤنیت، لە مەر هەلوپستىكى دیارىكراو لە هەلوپستەكانى ژبانى. هەر وێنەیهك لە كارێكى هونەرىدا هەلگرى هەست گەلێكە و لە چەند بەشێك پێكدیت)) (احمد، 2022:38). سەروكانیا وێنەى شعری د ناخ و دەروونى شاعریدا

دزیت ب وان تشتین لدهف وی بووینه گرییین کپکری و ب نهینی و قهشارتی لدهف خوه هیلاي ئەف ههسته ژي برپکا شعری د وینهیه کیدا دهردئیخیت، چونکی (شعر دهربرپنا ههستین نهینیه) (عبداللطیف، 1996:375). وینه ژي نوینهراتیا ئەوئ ههستی دکهت. زیدهباری هندئ وینه داهینانا شاعری و ئەزموونا وی قه دگوهیزیت و شیوازی تایبته یی شاعری جودا دکهت، (محمد غنیمی هلال) دبیزیت: ((وینه بریتیه ژ ئامرازهکی گهوههری یی هونهری بۆ قه گوهاستنا ئەزموونی) (هلال، 1997:417). ئانکو (وینه یی شعری دبیته ئامرازهکی تایبته بۆ شاعری کو بشیت ئەزموونا خوه یا داهینه رانهیا شعری بۆ یی بهرامبه ر قه گوهیزیت) (بن سعدی، 2022:16).

ژ ئەقا بوری بۆ مه دیار دبیت بیگومان وینه د شعریدا گرنگی و کاریگه ریا خوه ههیه لدهف شاعر و په خنه گر و خوانده قانی و جههکی تایبته بخوه قه وه رگرتیه، ب گهوهه رهکی به رده وام دهیته دانان. هه ردهم چه کهک بوویه د دهستی شاعریدا چ دکه قندا و چ د چه رخی نویدا، هه روه کو (به درخان سندی) وه کو شاعره ک ددهته دیار کرن دبیزیت: ((ئەز عاشقی وینه یا مه د هۆزانادا و ئەو هۆزانا بی وینه بت ئەز بیژم نه هۆزانه. هۆزان زمانئ مه جازیه تییه... هۆستایه تی د فیژدایه، هه که نه وه سا بت دی بته ئاخفتن. ئەف ئامیره تین ئەز پی دبیزم، په نگی هۆزانئ دیار دکهت. ئەگه ر نه، دی وه ک شکه کی ساده ب قه له مه کی رهش هیته نه خشاندن. (روحا) هۆزانئ، وینه یه.. په مزه.. مه جازه)) (سه لام، 2011:25). شاعر دقیت وئ راستیی دیار بکهت سروشتی شعری یی جودایه ژ ئاخفتنا ئاساییا پۆژانه، ژبۆ ب شعر کرنا زمانئ خوه پی دقیه په نا بۆ وینه دار کرنا په یقان بهت.

ب شیوهیه کی گشتی دشین بیژین وینه د شعریدا ب خوه دیاردهیه کا هونه ریه دقیت هه بوونا خوه ب سه لمینیت و ل هه مان دهمدا ئەزموون و به ره ریا شاعری به رچاف بکهت، شاعر وینه ب ئاوینه یا نمایش کرنا ئەزموونا خوه یا شعری ددانیت و شیوازی خوه بۆ خوانده قانی ددهته نیاسین، لی دقیت ژبیرنه کهین د هه مان دهمدا وینه بۆ په خنه گر و خوانده قانی ژي ئامرازه ک بوویه برپکا وی هه لویستی شاعری بهرامبه ر که تواری هه ی ئاشکرا بکهن، چونکی ئاوینه یه کا زه لاله بۆ تیگه هشتنا ناهه پۆکا شعری و پرا دهر باز بوونیه ژ پوخساری شعری بۆ ناهه پۆکا وی. خوانده قان د شیت برپکا وینه ی بجیته د ناف کویراتیا ناخ و دهروونی شاعریدا

لیگه‌پایانی بکه‌ت و هویرکاریین ئەزموونا وی یا شعری ئاشکرا بکه‌ت، ئەوا ب درێژاهیا ماوێ قه‌هاندن و داهینانا خوه یا هونه‌ری بده‌ستقه ئینای.

3- وینه د شعرا که‌فن و نویدا

ده‌مێ باس ل وینه‌ی ده‌پته‌کرن دناقه‌را شعرا که‌فن و نویدا، ب شیوه‌یه‌کی راسته‌وخۆ هزرا مه‌ بۆ به‌راوردکرنا وان ل سه‌ر بنه‌مایین پوخسار و ناقه‌پۆکی دجیت، شعر ل هه‌ر سه‌رده‌مه‌کیدا وه‌کو پیددقیبا وی سه‌رده‌می خوه نمایشکریه، له‌و‌را د که‌فندا ئەگه‌ر شعر ب شیوه‌یه‌کی هاتبیته‌ پێشکێشکر، دبیت د سه‌رده‌مێ نوکه و نویدا ب شیوه‌یه‌کی دی به‌پته‌ پێشکێشکر، چونکی شعر بخوه داینه‌مۆیا چه‌رخێ خوه‌یه. ئەگه‌ر ته‌ماشه‌ بکه‌ین و ئەوێ به‌راوردی بێخینه‌ پێشچاف، دێ بینین وینه د شعرا نویدا زیدته‌ر ئاوینه‌یا ناقه‌پۆکییه، ده‌ربری که‌توار و هه‌لویستین ژیانیه، شاعر په‌یامه‌کا دویر و درێژ و بابته‌ین گرنه‌گ وه‌کو: سیاسه‌ت، جفا، ئاریشین ئافره‌ت و چینایه‌تی، پرسا نه‌ته‌وايه‌تی...هتد. برێکا په‌یف و ده‌نگی خوه وینه‌یه‌کی د ئافرینیت. به‌روقا‌زی شعرا کلاسیکی ئانکو شعرا که‌فن کو به‌ایی وینه‌ی به‌ری ناقه‌پۆکی ده‌یت، یاریکرن و خه‌ملاندنا په‌یقان گرنه‌گ بوو، وینه‌ باه‌را پتر د جوانیا پوخساری شعریدا ده‌پته‌ دیتن، مه‌رجی وینه‌ی د په‌وانبێژییه‌تا شعریدا بوو، به‌لێ ئەفه د شعرا نویدا نه‌ما و ل جه‌ن هندی شاعر زیدته‌ر چوو د ناقه‌پۆکید، ئانکو شعرا نوی ((به‌تایبه‌ت له‌ قوتابخانه‌ی ریالیزمی تازه‌دا وشه‌بازی باوی نه‌ما و شاعیر زۆر خۆی پیوه‌ سه‌رقال نه‌ ده‌کرد له‌ جیاتی ئەوه‌ شاعیر خولیا‌ی گه‌ران بوو به‌ دوا‌ی ناوه‌رۆکیکی تازه‌دا)) (حسین، 2000:13). واته‌ ئارمانجا شاعری ئەو‌بوو دێ چ پێشکێشکه‌ت؟ دێ چ بابته‌ ئازرینیت؟ واتا و مه‌به‌ستین شعری گرنه‌گیا خوه‌ هه‌بوویه نه‌ک شیوئ شعری و جوانی و یاریکرن په‌یقان، دیار دبیت دشعرا که‌فندا به‌روقا‌زی شعرا نوی جوانیا وینه‌ی زیدته‌ر د روخساریدا بوویه، به‌لێ د شعرا نویدا وینه‌ نمایشکرنا ناقه‌پۆکا شعریه‌ برێکا مه‌به‌ست و پامانین نه‌راسته‌وخو، ئانکو ((کیله‌هیا شعرا نوو(روخسار) دبیته‌ ئافاهیه‌یه‌کی وینه‌یی و هزرا شعری (ناقه‌پۆک) وه‌کو هزره‌کا وینه‌کری سه‌ره‌لده‌ت. ئەله‌مینتی سه‌ره‌کی چیکرنا فان وینه‌یان ژێ جه‌فه‌نگه‌)) (حیتو، 2024:99).

ژلايەكى ديقە وێنە د شعرا نويدا دويركەفتنە ژ فۆرمى پەوانبىژىيا كەڤن و پىنگاڤ ھاڤىتنە ب شىۋەيەكى سادەتر، وێنە بوويە دەربرين و ئاوپنەيا كەتواری ((شيعر بوو دەربرين لە موعانات، وێنەكانيش گۆڤان و لە وێنەى پەوانبىژىيەو بوون بە وێنەى دەربر لە موعانات)) (ئەمىن، 2004:76). هەر ديسان ژبلى كو د فۆرمى پەوانبىژىيى بەرچاڤ دبیت، ل جەڤ وى خەيال هەبوونا خو ديار دكەت د ئافراندا وێنەيدا، واتە ((لە شيعرى نويدا وێنە لە چوارچۆڤەى وێنەى پەوانبىژى دەردەچىت و خەيال دەبىتە پنتى سەرچاوەى وێنەى شيعر)) (محمود، 2022:115). د شعرا نويدا وێنە دويركەفتنە ژ لاسايىكرنى و ژىدەرى داھىنانىيە لدەف شاعرى، شوپاندن ل سەر هەمان شىۋاز و رىيازىن شاعرىن كەڤن پەتدكەت.

ب شىۋەيەكى كورت ئەگەر بەراوردىيەكى بۆ وێنەى بكەين د ناڤەرا شعرا كەڤن و نويدا، ئەوە كو د ((ھۆزانا كەڤن گرنگى ب وێنەى ددەت وەك بنەمايەكى سەرەكىيە د پىكھاتنا پوخسارى دەڤى ھۆزانىدا، چونكى ئەو گرنگى ب پوخسارى ددەت نەك ناڤەپۆكى، ھۆزانا نوى گرنگى يى ب وێنەى ددەت وەك دەربرينەكا زمانىيە، دەربرينى ژ ھەست و سۆز و ھەلچوونا ناخى دەرونى ھۆزانقانى دكەت. وەك تىشتەكى تايبەت ب خودى ھۆزانقانىيە، چونكى ئەو بەھرا پتر گرنگى ب ناڤەپۆكا دەڤى ددەت)) (محەمەد، 2009:84).

د ئەنجامدا ديار دبیت، د شعرا كلاسيكىدا وێنە وەكو ئىك ژ بنەمايىن ھەرە سەرەكى و گرنگى بنیاتنانا شعرى دەيتە ھژمارتن و د شعرا نويدا زىدەبارى وى چەندى كو بنەمايەكى سەرەكى و گرنگە ب كەرەستەكى زمانى دەربرينى دەيتە ھژمارتن و ب ئەركى گەھاندنا ھەست و سۆز و بۆ چوونا شاعرى بەرامبەر جىھانى رادبیت، ئانكو ئاوپنەيا پەنگەھەدانا ناڤەپۆكا شعرىيە.

پىشكا ئىكى: تەوھرى دووى: زاروك و ئەزموونا شعرى

1. تىگەھ و زاراقى زاروكى

زاروك ئەو بوونەوھرى ھەستىارە كو جىھانەكا تايبەت ھەيە و جودايە ژ مەزنان، جىھانا وى پىكدەيت ژ وان تىشتىن پۆزانە سەرەدەرەيى دگەل دكەت، ھەست و سۆز و قىانى و پك و كىنى بەرامبەر ئەوان تىشتىن دەورووبەر دەردىيخيت. زاروك خودان ھزرەكا سنوردارە ژ تىشتىن دەورووبەر زىدەتر دەرناكەڤيت. مەبەست ژ تىگەھى زاروكى، ئەو (زاروكەكى بچوويك ژ

مرۆڤی و ئاژه‌لان) (فاخوری، 2016:39). سه‌باره‌ت واتایا په‌یقا زاروک د (مختار/الصاح) دا هاتیه (زاروک واتا نوکه یی ژ دایک بووی) (فاخوری، 2016:39). زاروک ئه‌وه کو نوکه ژدایک دبیت و چاقی وی ب ژیانێ پۆن دبیت، ئه‌ڤجا چ مرۆڤ بیت یان ئاژه‌ل بیت لدویف ته‌مه‌نی وی یی نوی ب زاروک ده‌یتته هژمارتن، ههر بوونه‌وه‌ره‌کی بچوویک بیت ژلایێ ته‌مه‌ن و قه‌باریقه، ب زاروک ده‌یتته دانان. لدویف یاسایی (نیف ده‌وله‌تی) ژ زاروک (ههر بوونه‌وه‌ره‌کی مرۆڤیه، ههر ل ده‌می ژ دایک‌بوونی هه‌تا قوناغا پیگه‌هشتنی ته‌مه‌نی 18 سالیی) (العززی، 2019:329). د ڤیرپدا چه‌ندین قوناغاندا ده‌رباز دبیت، د ههر قوناغه‌کیدا چه‌ند ته‌مه‌نه‌کی ب خوه‌ڤه‌ دگریت. ههر لدور قی چه‌ندی زاروک دقورئانا پیرۆزدا ئاماژه‌ بو هاتیه‌کرن، ده‌می خودایی مه‌زن دبیزیت: ((و نقر فی الأرحام ما نشاء الى أجل مسمى ثم نخرجکم طفلاً)) (سورة الحج، الاية 5). ژقی ئایه‌تی بۆمه‌ پۆن و ئاشکرا دبیت، مرۆڤ پشتی ماوه‌یه‌کی د زکی دایکیدا دمینی و پاشان وه‌کو زاروک ده‌یتته ده‌ریخستن، د گوتنه‌کا دی ژیدا خودایی مه‌زن دبیزیت: ((و اذا بلغ الأطفال منکم الحلم فلیستأذنوا)) (سورة النور، الاية 59). ب قی شیوه‌ی دشین بیژین د قورئانیدا تیگه‌ه‌ی زاروکی ئه‌وه ((ل ده‌می ژدایک بوونی هه‌تا دگه‌هیتته دیتنا خه‌وان)) (دانی، 2019:20). ئه‌وژی قوناغا پیگه‌هشتنا وان ده‌ست ییدکه‌ت و ژ قوناغا زاروکیی ده‌رباز دبن. ب قی چه‌ندی بۆ مه‌ دیار دبیت، قوناغا زاروکیی یا سنورداره‌ و ل ده‌مه‌کی دیارکرییه، ههر ژ دایک‌بوونی هه‌تا دگه‌هیتته پیگه‌هشتنی، د ناقبه‌را واندا چه‌ندین قوناغین دی هه‌نه‌ زاروکیی تیدا ده‌رباز دبیت، د ههر قوناغه‌کیدا تایه‌ته‌مه‌ندیا خوه‌ه‌یه‌ و د ناقدا چه‌ندین ئه‌زموون و داهینان بده‌ستقه‌ دئینیت و ئاماده‌کاریان ژبۆ قوناغین لدویفدا دکه‌ت و که‌سایه‌تیا خوه‌ پی ئافا دکه‌ت، ئه‌ڤه‌ وی چه‌ندی دگه‌هینیت قوناغین گه‌شه‌کرنا زاروکی ب شیوی زنجیره‌ی و ئیک لدویف ئیکن و ههر قوناغه‌کی په‌یوه‌ندی ب قوناغا دیقه‌ه‌یه‌ و تمامکه‌ریی ئیکن. ههر لدور قی چه‌ندی ئه‌وان قوناغین زاروک تیدا گه‌شه‌ دکه‌ت، ب شیوه‌یه‌کی دی دشین بیژین، ((قوناغا زاروکیا سه‌ره‌تایی، قوناغا زاروکیا نافجی، قوناغا زاروکیا پاشقه‌مای، قوناغا زاروکیا نموونه‌ی و به‌ایین به‌رز)) (سالح، 2005:17). هه‌تا دگه‌هیتته قوناغا پیگه‌هشتنی، هنگی زاروکیی ب دوماهیک ده‌یت.

زاروک وه‌ک زاراقی ب دیتنا ده‌روونناسان ل پێش په‌یدا بوونییه‌ هه‌تا دگه‌هیتته ته‌مه‌نی سنیله‌ی ب خوه‌ڤه‌ دگریت، ههر وه‌کو فه‌ره‌نگا وان ئاماژه‌ کریه وی چه‌ندی ((زاروکیی ئه‌و

قوناغه ئه وا د ناقبه را کۆرپه یی هه تا سنیله یی)) (طه، ب.س: 266). به لی لدویف بۆچوونا زانایین کومه لاسین، زاروکی نی ((ئهو ماوی د ناقبه را دوماهییا شیریدانی هه تا پیگه هشتنی)) (بدوی، ب.س: 58).

د زمانن ئنگلیزیدا ژي گه له ک زاراڤ دهیته بکارهینان د فهرهنگا (*Oxford*)
(*Child, kid, baby, tot, infant...*) *هه ر ئیک ژوانا بۆ
قوناغه کا زاروکی نی دهیته بکارهینان، لی بۆ قوناغا ژ دایکبوونی هه تا ته مه نی پیگه هشتنی،
په یقا (*Child*) هاتیته بکارهینان (Crowther, 192). د زمانن عه ره بییدا ژي گه له ک زاراڤین
جودا جودا هه یه، بۆ نمونه د قورئانا پیرۆزدا زیده باری په یقا (طفل) چهن دین هه قوتایین دی
هاتیته بکارهینان وه کو ((الولد، الیتیم، الصبی، البنین، الذریه)) (غرناوط، 2013: 12). لی هه ر
په یقه ک ژبۆ واتا و مه به سته کی دهیته بکارهینان. ژلای یاسایی قه ژي زاروک د زمانن عه ره بییدا
هه لگرئ چهن دین زاراڤانه، وه کو (الولید الولد، الصغیر، القاصر، الصبی، الفتی، الحدث، المراهق،
التلمیذ، الغلام، النشء) * (العززی، 2019: 317-326). هه ر زاراڤه ک ژي بۆ مه به سته کی دهیته
گوتن، لی ب شیوه یه کی گشتی زاراڤی (طفل) بۆ هه می قوناغین زاروکی نی دهیته بکارهینان،
هه روه کو د (*معجم الوسیط*) دا هاتیته دیار کرن، کو په یقا (طفل) بۆ قوناغا ژ دایکبوونی هه تا
پیگه هشتنی (ضیف، 2004: 560).

د زمانن کوردیدا ژي، د (*ferhenga kameran*) دا، وه سا هاتیته دیار کرن (زارۆ: ئهو مروؤق
ژبی وان ژ سنیله یی و کیتر) (Boti, 2006: 757) و د فهرهنگا (*هه نانه بورینه*) دا، دبیزنی
(منال، زاروک) (هه ژار، 1389: 814). د (*فهرهنگا مایی*) ژیدا چهن دین په یف هاتیته
بکارهینان، وه کو (زارۆ، بچویک، مه ندال، گه وگه وک، ساڤا، پس، تیژک). (مایی، 2009: 542).
لدویف فهرهنگین هاتیته دیار کرن دگه هینه ئه وی ئه نجامی، بۆ هه می قوناغین زاروکی نی، د

* بۆ زانینا مه به سته هه ر ئیک ژوان زاراڤان، بنیره فهرهنگا (Oxford):

Crother, johathan. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Fifth edition. Oxford university Press.

* بۆ زانینا مه به سته هه ر ئیک ژوان زاراڤان، بنیره: العززی، محمد غالی شریده (2019). الطفل کمصطلح قانونی

حدیث. مجلة الحقوق للبحوث القانونية والاقتصادية كلية الحقوق - جامعة الاسكندرية. العدد الاول. المجلد الثاني.

زمانی ئینگلیزی (Child) و د زمانی عه ره بیدا (طفل) و د زمانی کوردیدا زاراقی (زاروک، مندا) دهیته بکارهینان.

2- پۆل و گرنگیا زاروکی د ئەزموونا شعریدا

گرنگیا زاروکی نه بتنن ژلایین جفاکیقهیه، به لکو جهن گرنگیدانا شاعرییه ژي و که ره ستی قه هاندنا دهقی شعریه د ده ستی شاعراندا، زاروک ژي ههروه کو چینه ک ژقی جفاکی گرنگیا خوه ههیه و شاعران ژي ب نپیرینه کا گرنگ پویته ی ب بابته تی زاروکان دایه و پۆل و گرنگی و ئیش و ئازارین زاروکان د وینه یین شعریدا نمایش دکهن و دهربرینی ژ هه ستی زاروکینی و خواست و ئاره زوویا زاروکی دکهن. شاعر هه ولده ت به رده وام که ره ستین دهوروبهر و هه ر چینه ک ژ چینی جفاکی بکه ته هیقینی شعری و بریکا شعری دهربرینی ژ خواستین وئ چینی بکه ت، زاروک ژي وه کو تاکه ک ژقی کومه لگه هی، لده ف شاعر و نقیسه ران نه و گرنگی و بها هه بوویه. شاعر هه ولدایه مفا ژ که سایه تیا زاروکان وه برگیرت و جیهانا زاروکان ب شیوه یه کئ هونه ری داریژیت، پۆشنبری و دهروون و بیره وه ریا زاروکان ب ده لیقه وه برگیرت ژبو قه هاندنا شعری، ئەزموونا داهینانا خوه پی پیشکیش بکه ت، چونکی (زاروکینی وه کو وینه یه ک ژلایین هنده ک شاعران ب ده لیقه هاتیه وه رگرتن، کو ژیار و دهروون خوه پی وینه بکه ن) (غرناوط، 20:2013). شاعر ژبو به خشینا تاما شعریه تی ب دهقی شعری په نا بریه بهر بکارهینانا قوناغا زاروکینی و نه و بیره وه ریپن د قوناغا زاروکینی خوه دا د نافدا دهر بازبوویه و بوویه ژیدهر و ئیلهام به خشه ک ژبو ئافراندا وینه یی شعری، ئاماده بوونا زاروکی د شعریدا و بکارهینانا وی د په وانپیژیه تا شعریدا زمانه کئ شعری دده ته دهقی شعری، نه قه ژي ژبو نه وی جوانی و نازکیا زاروکان دزقیت، کو شیایه بیته ئەزموونه کا داهینه رانه ژبو شاعران، چونکی زاروک واته هه ر سالوخه ته کئ جوان و پاک، ب بوونه وه ره کئ بی گونه هه هاتیه قه له مدان، ئانکو زاروک (هه وره، بارانه، وه شته، سه یوانه، به چکه هه لوی لوتکه ی سه خته، هاورپی پیگه یه، به فره، تافگه یه، دایکه، بی شه کیه، نانه، ژیا نه، نه ستیره یه، گوله، ماموستایه، نامه یه، ئاگره نه وروزه، ناشتیه، نه قینه، دییه، نیشتمانه، ئاواته، دوا پۆژه...) (هه ورانی، 223:2005). زاروک ئیک په یقه،

به‌لێ د ئەزموونا شعریا شاعراندا دشی‌ت پامانا چه‌ندین په‌یفیڤ دێ د ناف خوه‌دا هه‌مبیز بکه‌ت، ژبو وینه‌کرنا ئەزموونا وان یا داهینه‌رانه.

زاروک هه‌ر ژ که‌قندا گرنگی و هه‌بوونا وی د ده‌قین ئەده‌بی ییڤ فولکلۆری په‌نگه‌دایه، چ بری‌کا شعری یان ستران و چیرۆکی یان هه‌ر ژانره‌کی دی یی ئەده‌بی بیت، د سه‌رده‌می نوکه‌دا ژێ زیدده‌تر گرنگی پێ هاتیه‌دان ب تایبه‌ت لده‌ف شاعرین نوی، کو ژبلی شعر و ستران و چیرۆک گوته‌ی ژبو زاروکا ل هه‌مان ده‌مدا، شعر بوویه وپسته‌گه‌هه‌ک ژێ ژ بو دهرپه‌رنا خواست و ئازارین زاروکا. (نزار قه‌بانێ) وه‌کو شاعره‌گی عه‌ره‌ب دبێژیت: ((من‌دا ل و شاعیر دوو جادووگه‌رن که‌ توانای ئەوه‌یان هه‌یه هه‌بوون بکه‌ن، به‌ گویه‌کی بنه‌وش و بی قورسای)) (ئه‌رجی، 2015: 82). په‌نگه‌داننا زاروکی د شعریدا نه‌ بتنی وه‌کو بابته‌کی جوانی و بی گونه‌هی و ساده‌یی و لایه‌نی په‌وانبێژی مفا ژێ هاتیه وه‌رگرتن، به‌لکو شاعر قیایه ئەوان ئیش و ئازارین تووشی زاروکا دبن وینه بکه‌ت، بری‌کا شعری خواسته‌کیڤ زاروکا بگه‌هینیت. زاروک وه‌کو هه‌ر تاکه‌کی دی یی جفاکی بوویه بابته‌ی شعری و د ده‌قی شعریدا په‌نگه‌دایه، ئەفجا په‌نگه‌داننا وی چ قوربانیا جه‌نگی و سیاسه‌تی بیت یان قوربانیا ئاین وداب و نه‌ریتین کولتوری جفاکی بیت یان زاروک وه‌کو وه‌رگرتنا به‌رپرسیاره‌تی و پابوونا وی وه‌کو پۆلی دایک و باب بیت، یان په‌نگه‌داننا که‌سایه‌تی و پۆشنیبریا زاروکی بیت و یان په‌نگه‌داننا بیرده‌یه‌ین زاروکیڤ د ده‌قی شعریدا و بکاره‌ینانا سالوخته و تایبه‌تمه‌ندیڤ زاروکا وه‌کو هیما و جه‌قه‌نگان و ...هتد. یان هه‌ر لایه‌نه‌کی دی بیت، شاعر لدویف ئەزموونا خوه ب شیوه‌یه‌کی هونه‌ری د وینه‌یه‌کیدا د ئافریڤیت.

پشکا دووی: ده‌لاله‌تا وینه‌ی زاروکی د شعرا نویا ده‌قرا به‌هه‌دیناندا

1- وینه‌ی زاروکی د ئاواره‌یه‌یدا

ملله‌تی کورد د دیروکا خوه‌دا به‌رده‌وام تووشی ئاواره‌یی و دهربه‌ده‌ریڤ بوویه، ژبو پاراستنا گیانی خوه و زاروکیڤ خوه و ژبو دهر‌بازبوون ژوان کاودانیڤ نه‌خۆش، مال و گوندین خوه بجه‌ هیلاینه و به‌ره‌ف وه‌لات و ده‌قه‌ریڤ دی ئاواره‌بووینه، بیگومان د ئاواره‌یه‌یدا تووشی گه‌له‌ک بارودوخین سه‌خت و دژوار دبوون ب تایبه‌تی زاروکا، له‌و‌پا دیمه‌نین ئاواره‌یی و ئەو ژيانا

سه‌خت و دژوار د‌گه‌له‌ك پارچه شعرین شاعرین نوی و بی‌ن وی ده‌می هاتینه وینه‌کرن. بۆ قی
چه‌ندی (موئه‌یه‌ده‌ته‌یب) د‌پارچه شعره‌کا خوه‌دا ب‌ناقی (پیکا چه‌لی) مرنا زاروکه‌کی لده‌می
ئاواره‌بوونی دده‌ته دیارکرن:

ل پیکا چه‌لی

ئه‌قه‌ه‌ه‌فت سه‌عه‌ته،

ل به‌ر قی به‌فر و بارانی،

ب سه‌ر قی ژێه‌لی دکه‌قیت،

ئه‌قه‌ه‌ه‌فت سه‌عه‌ته،

ئه‌ف زاروکه‌ل ملی و

ه‌ه‌فت سه‌عه‌ته‌رح د سه‌ردا چووی و

هن‌دی ده‌یتی ده‌ستی وی ناگریت

جه‌گه‌را خو بن ناخ و به‌ر که‌ت (ته‌یب، 2012: 41)

شاعر دیمه‌نه‌کی ب‌نازار و تراژیدی یی زاروکی کورد ل ده‌می کۆچا ملیونی یا سالا 1991
ل پیکا چه‌لی و باکووری کوردستانی دده‌ته دیارکرن، د‌پیکا ئاوه‌رییدا زاروک گیانی خوه‌ ژ
ده‌ست دده‌ت، د‌وینی شعری یی ((ئه‌قه‌ه‌ه‌فت سه‌عه‌ته، ئه‌ف زاروکه‌ل ملی و ه‌ه‌فت
سه‌عه‌ته‌رح د سه‌ردا چووی..)) کاودانین نه‌خۆش و ئاواره‌بیا وی سه‌رده‌می نیشان دده‌ت،
زاروک د ئاواره‌بییدا گیانی خوه‌ ژ ده‌ست دده‌ت، زیده‌باری هن‌دی پستی مرنی ژ په‌وشا وی و
شیوازی قه‌شارتنا وی ب‌شیوه‌یه‌کی تراژیدییه و ل گورستانا تایبه‌ت ب‌مریای ناھیته‌ بن ناخ
کرن و کو گۆڕی وی یی دیاربیت، هه‌روه‌کو د‌پیزا هه‌شتیدا ئاماژی ب‌هن‌دی دده‌ت، ده‌می
دیژییت ((هن‌دی ده‌یتی ده‌ستی وی ناگریت، جه‌گه‌را خو بن ناخ و به‌ر که‌ت))، سه‌ره‌پای
هه‌می نه‌خۆشیین س‌ر و سه‌رما به‌فر و بارانی و... هتد. زاروکی د ئاواره‌بییدا تووشی مرنی دبن.
هه‌ژییه‌ بیژین وینی ئه‌فی زاروکی نوینه‌رایه‌تیا ره‌وشا وان زاروکان دکه‌ت، بی‌ن د هه‌مان
کاوداندا ده‌ربازبووین و توشی ئاواره‌بی بووین.

ژلایه‌کی دیقه (ه‌زرفان) ژ، دیمه‌نه‌کی وه‌سا قه‌دگوه‌یزیت و ب‌فی شیوه‌ی ئیش و نازارین
زاروکان د ئاوه‌رییدا وینه‌ دکه‌ت:

من گوته‌بای:

گه‌ر تو هه‌بای

خودان وه‌لات و ژ وه‌لاتی خوه‌ی مشه‌خت بای

ته‌ژی وه‌ک من چار زارۆکین نازدار هه‌بان

تو ل نک نه‌بای

ته‌ب چاقی خوه‌ دیتبان لی دباریت به‌فرا ب کوری

ته‌جو نینه‌ب سه‌ر داده‌ی،

هه‌تا دلۆبه‌کا بارانا ب ته‌نی ژ وان قه‌گری

باوه‌ربکه‌ تو دا ژ ژیاننی دهرکه‌قی و دا بو گری (هزرقان، 2004: 99)

شاعر ئه‌و ژیارا نه‌خۆش یا کۆچا ملیونی یا ملله‌تی کورد وێنه‌ دکه‌ت، یاکو د ئاواره‌یی‌دا تووشی خه‌لکی ب گشتی و زاروک ب تایبه‌تی بووی، نه‌بوونا پیددقیین خوه‌ پاراستنی و ساخله‌می و پیددقیین ژیاننی ب گشتی. قیژیدا دشین بیژین شاعر وێنی زاروکان د ئاواره‌یی‌دا گرتیه‌ و د وێنه‌یه‌کی شعریدا نمایشکریه‌، ئه‌گه‌ر د قی پارچه‌ شعریدا ل هه‌می ریژاندا ته‌ماشه‌ بکه‌ین ئه‌و نه‌هامه‌تی و کاره‌سات دایه‌ دیار کرن کو زاروک وه‌کو بوونه‌وه‌ره‌کی بی گۆنه‌ه‌ تووشی وێ ره‌وشا نه‌خۆش و سه‌خت بوویه‌، شاعر ژێ پیگیریی سه‌رده‌می خوه‌ بوویه‌، واقعی ژیارا زاروکین وی سه‌رده‌می وێنه‌کریه‌. خویا دبیت دیمه‌نی زاروکان د ئاواره‌یی‌دا شایه‌ کارتیکرنی ل سه‌ر هه‌ست و سۆزین شاعری بکه‌ت و شاعر ژێ ئه‌وی دیمه‌نی د وێنه‌یه‌کی شعریدا قه‌گوه‌یزیت.

2- وێنه‌ی زاروکێ ل ژیر شه‌ر و ئالوزیان (جه‌نگ)

زاروک ژێ مل ب ملی مه‌زنان ب درێژاییا دیرۆکی هه‌رده‌م بوویه‌ قوربانین جه‌نگ و سیاسه‌تی و ئایدولۆژیایین نه‌ته‌وه‌یی و ئاینی، ب تایبه‌تی زاروکین کورد کو سه‌رده‌مه‌کی سه‌خت و پری شه‌ر د ژیارا واندا دهربازبوویه‌، هه‌رده‌م ل ژیر باله‌فر و تانک و تۆپین دوژمنان بوویه‌، له‌و‌پا شاعر ژێ وێنی ئه‌وان دیمه‌نان ب فه‌رزانییه‌ و د ده‌قی خوه‌ یین شعریدا دایه‌ دیارکرن، هه‌روه‌کو (هزرقان) ی د پارچه‌ شعره‌کی‌دا ب قی ره‌نگی ئه‌و دیمه‌ن قه‌دگوه‌یزیت:

دهما هاتین چار باله فر

تژی ناپالم، تژی قومبhel

تژی تیزاب تژی ناگر

دبستانا تژی زارو کرنه ئیتوونا تژی پهل

گوشتی مروڤان تیکهه لکر

بان و دیوار کرن کاقل

بو کولوخ و ههستیپن سهرا

که رین بومبین وه که مه نهجه لا (هزرڤان، 2004: 14)

هزرڤان باس ل پروویدانه کی دکهت وهکو بیرئینانا ئهوی نه دادیپ و شه پ و ئالوزی و
کوشتنا زاروک و گه لی مه و کاقلکرنا جه — و واری کوردان، ئه وژی "بیرانینا که لا دزی" ییه د
سالیپ هه شتیاندا، وینن زاروکان ل ژیر بوردومانن و باراندنا قومبhel و ناگران نیشان ددهت،
دهم دبیژیت ((دهما هاتین چار باله فر، تژی ناپالم، تژی قومبhel ، تژی تیزاب تژی
ناگر)) دناقدای ب رونی وینه یی زاروکان ل ژیر قی کاودانی دکیشیت. د وینه یه کی دیپ شعریدا
دیار دکهت ((دبستانا تژی زارو کرنه ئیتوونا تژی پهل)) قوتابخانه جهی خواندن و زانستییه و
زاروک ب پهروه رده و زانستی دهپنه خه لاتکر، لی ل واری مه داگیرکه ران زاروکی مه ب بومبه
و ناگر و تیزاب خه لات دکهن. هه ژبییه بیژین هزرڤانی شاعر دق بیرئینانیدا دیده قانیا سته م و
زوری دوزمی دکهت ل سه ر گه لی مه. هه ر بو قی چه ندی (هشیار ریکانی) زی د شعرا بناقی
(باران باری) کو بو شه هیدین ئوردیگای زیه قه هاندییه، ئه قی جوړه وینه ی دکیشیت،
دبیژیت:

باران باری.. باری

پیلین سۆر هاقیتن..

هاقیتن رووباری.

زاروکان گرییه..

مالان وان ویرانه،

گونئی وان خۆپانه،

مشه‌ختان گه‌ره‌انه

ته‌رشى وان تالانه (رێکانی، 2006:70).

رێکانی دیمه‌نه‌کى تراژیدییا بوردومانکرنا ئوردیگایا (زێوه) یا ئیرانى کو په‌نابه‌رین کوردا دناڤدا ئاکنجی ببوون قه‌دگوه‌یزیت، ل سالا (1985) ژلای رژیما ده‌سته‌لاتدارا عیراقی یی وی سهرده‌می ب شیوه‌یه‌کى هۆقانه ده‌یته‌ بۆمه‌ بارانکر. د وینه‌یی شعی یی (باران بارى پیلین سۆر هاقیتن، زاروکان گریه، مالا وان ویرانه، گوندیان شینییه، گونئی وان خۆپانه، ته‌رشى وان تالانه) ئه‌فه‌ کۆمه‌کا وینه‌یانه کو ئاماژه‌یا هه‌بوونا شه‌ر و بوردومانى دده‌ت و زاروک ئى دناڤ قى کاره‌ساتا تراژیدیدا یی پشکداره و شاعر وینه‌یى زاروکى ل ژیر قى کاره‌ساتى نیشان دده‌ت. دياره شاعر قیایه‌ بژییت دوژمن ل ده‌مى شه‌پان ژیدا، په‌وشت و یاسایین جه‌نگى بن پیکریه و هه‌تا بن گونه‌هترین بوونه‌وه‌ر ئى کریه قوربانى و زاروک ب هه‌مى جوانى و ساده‌ییا خوه‌قه‌ ب روودانین تراژیدی و هۆقانه گیانى خوه‌ ژ ده‌ست دده‌ن. ب قى شیوه‌ی وینه‌یى زاروکان ب شیوه‌یه‌کى تراژیدی هاتیه‌ کیشان.

3. وینه‌یى زاروکى ل ژیر برس و هه‌ژاریى

کاریگه‌ریا برس و هه‌ژاریى کارتیکرنى ل سهر هه‌مى چینین کومه‌لگه‌هیدا دکه‌ت، له‌وړا دى بینین، ب شیوه‌یه‌کى به‌رچاف شاعران وینه‌یى ئه‌وان کارتیکرنان د شعریدا پی‌شکیشکرینه، زاروک ئى ژوان چینایه‌ ژق نهمه‌تیى بن به‌هر نه‌بوویه، له‌وړا برساتى و هه‌ژاریا زاروکان د ده‌قین شعریدا په‌نگفه‌دایه، ژوان ئى (عه‌بدولره‌حمز منورى) ئه‌وئ چهنئ د شعره‌کا خوه‌دا بناقئ (ده‌یکا مه‌ باران دقئ) خویا دکه‌ت:

ئه‌ز دزانم

هزره‌تا زاپۆکان نانه و ..

به‌هه‌ره‌ ته‌ زقستانه

زقستانه

دادى، دادى (منورى، 1980:22)

ده‌می برس و هه‌ژاری به‌ربه‌لاف دبیت، ئیکه‌مجار هزر ل تیربوونا زکی زاروکان ده‌یته‌کرن، زاروک ئه‌وئ چهن‌ئ نزانن چ ره‌وش ل سه‌ر وی دروست بوویه، ئه‌و بتنی د خه‌ما تیربوونا خوه دانه، د قیریدا شاعر وینه‌ی زاروکان ل ژیر برس و هه‌ژاری پشکیش کرینه، د وینه‌ی شعری یی (هزرها زاروکان نانه) ئاماژه‌یه‌کا راسته‌وخویه بۆ وئ کولب و برسی یا‌کو ل سالی‌ن حه‌فتیان ل ده‌قهرئ چیبووی، دیاره ئه‌وئ چهن‌ئ کارتی‌کرن ل ده‌روون و هه‌ست و سۆزین شاعری کریه، دیمه‌نی برسی ئازاره‌که و شاعر ئی هه‌ست ب وئ ئازاری کریه، هه‌ر چهن‌د شاعر مه‌به‌ستا وی بتنی برس و هه‌ژاریا زاروکان ئی نه‌بیت، لی شیا‌یه مفا ژ ئه‌وی دیمه‌نی وه‌ربگری‌ت، زاروکان بکه‌ته میناکه‌ک بۆ وئ قه‌یرانا ئابوریا ل وی ده‌می دروست بووی، ده‌می زاروک ژ برسی دنالیت و مه‌زنان ئی به‌ری هه‌ر تشته‌کی د خه‌ما زاروکین خوه دانه. (موئه‌یه‌ده‌ته‌یب) ئی وینه‌ی زاروکه‌کی هه‌ژار و کیم ده‌رامه‌ت دکیشیت، ژ به‌ر سه‌ختیا ئیانئ دنالیت، ده‌می دبیزیت:

ئه‌ز کیفی مه‌

زاروکه‌کی نه‌هسالی مه‌

ئه‌قه‌ سی‌ ساله‌ بۆ یاخچی مه‌

مالا من ..

کولکه‌کی بجویک

ژ ئاخ و به‌را

ل تاخی گیزه‌به‌را

ته‌جاوزه و

ژ هه‌می خانی‌ن ته‌جاوز پی‌هه‌لتره‌

ژ هه‌میا نزمتر و تاریتره‌

رپکا وی ئی .. په‌ساره‌که‌

ژ کیلیا شه‌دایی ر‌کتره‌!! (ته‌یب، 2012: 87-88)

تاخی گیزه‌به‌را ئیک ژ تاخین هه‌ژارنشین یی باژیری ده‌وکییه، شاعر وینه‌ی زاروکه‌کی هه‌ژار و بۆیاخچی یی وی تاخی نیشان دده‌ت، کو د قوناغا ته‌مه‌نی نه‌ه‌ سالی‌دایه‌، ده‌رپینی ژ ئیش و ئازارین وی دکه‌ت. هه‌روه‌کو د وینه‌ی شعری ((ئه‌ز کیفی مه‌، زاروکه‌کی نه‌هسالی

مه، ئه‌قه سێ ساله‌ بۆیاخچی مه)) ئاماژێ پێ دده‌ت، بێگومان زاروك دقێ ته‌مه‌نیدا پیدقییه‌ ل خواندنگه‌هێ بیت و ژيانه‌كا ئارام بۆ وی به‌یته‌ دابینکرن و دویژ ئازارپن ژيانێ به‌یته‌ قه‌ه‌واندن و ...هتد. ل ده‌ست هه‌ژاری و برسێ د ته‌مه‌نێ وه‌سا بچووێکا خه‌ما ژيانێ دکه‌قیته‌ سه‌ر ملێن وی و به‌حسێ نه‌له‌باریا په‌وشا خوه‌ دکه‌ت و ئه‌رکێ به‌رپرسیاره‌تیا مالێ وه‌رگرته‌، هه‌روه‌کو ب پۆلێ باب رابووێه. شاعر زیده‌باری نمایشکرنا وینه‌ی زاروکه‌کی هه‌ژار و نیشاندانا سه‌ختیا ژيانا زاروکه‌کی نه‌ه‌ سالی، ل هه‌مان ده‌مدا ژبۆ ئه‌زموونا خوه‌یا شعری شیایه‌ مفای ژقی دیمه‌نی وه‌ربرگیت و وینه‌یه‌کی شعری ژێ ب ئافرینیت و سه‌رنجا خوانده‌فانی بۆ بابته‌کی راکیشیت و هه‌ست و سۆزان ب ئازرینیت و ل گه‌ل وی و ره‌وشا ژیارا وی هه‌قسۆزبیت.

4. وینه‌ی زاروکێ نیشتمانپه‌روه‌ر

زیده‌باری په‌نگه‌فاندانا بابته‌ و که‌سایه‌تیپن جۆراو جۆر د ده‌قپن شعریدا، ل هه‌مان ده‌مدا شاعر وینه‌ی ئه‌وان زاروکپن گیانی نیشتمانی ل ده‌ف وان هه‌ی د کیشیت، هه‌لوێستپن وان یپن نیشتمانی د ده‌قی شعریدا پێشکیش دکه‌ت، هه‌شتا د ته‌مه‌نه‌کی بچووێکا خودان هه‌سته‌کی نیشتمانی بووینه، ئه‌ف جۆره‌ وینه‌یه‌ژی د شعره‌کا (به‌درخان سندی) یدا، ب ناقی (بیره‌وه‌رییا بارزانی یێ نه‌م) وینه‌ی بارزانی نه‌م د ته‌مه‌نێ زاروکینییدا ب قی شیوه‌ی دده‌ته‌ دیارکرن:

ئهو ژ زك ماك دا پلنگ بو شاهدی حه‌بسا میسل

هه‌شتا زارو بو ده‌می کو دیتی یه‌ کوخان و کول

ئیش و ده‌ردپن ملله‌تی کورد وی ژ هه‌نگی کرنه‌ ده‌رس

شه‌هره‌زایی و عه‌قل و جورئه‌ت ئه‌و موکم لی بونه‌ ده‌رس

شاهی بازان میری قادان وی نه‌بادان هزر و بی

له‌و ژ هه‌نگی ئه‌و ل سینگێ جانه‌ به‌خشین گه‌نج و پیر

سوز و په‌یمان ئه‌م ددنته‌ گه‌ل ته‌دا و ئالا وه‌دا

ئه‌م به‌مینین بوته‌ سه‌نگه‌ر مه‌شخه‌لپن ریکا وه‌دا (سندی، 2002: 11)

شاعر وێنه‌یی قوناغا زاروکینیا بارزانئیی نه‌مر نیشان دده‌ت، د وێنه‌یی شعریی (هیشتا زارو بو ده‌مئ دیتی یه کوڤان کول) دا، ئاماژه‌یه‌کا رۆن و ئاشکرایه کو هیشتا زاروک هه‌ستئ نیشتمانپه‌روه‌ری و نه‌ته‌وه‌یی د گیانی ویدا دچه‌سپیت، بێگومان وێنه‌یی زاروکه‌کی دلسۆز ژبو ملله‌ت و وه‌لاتئ خوه‌ پێشکێش دکه‌ت، هه‌ر ژ ده‌ستپێکا ته‌مه‌نئ خوه‌ هه‌ست ب به‌رپرسیاره‌تیئ کریه و قیایه‌ خوه‌ ل ئێش و ئازارێن ملله‌تی بکه‌ته‌ خودان، هه‌زا نیشتمانی هه‌ر ل ده‌ف وی دمینیت، شاعر یئ ئاگه‌ه‌داره‌ ل سه‌ر په‌وشا وه‌لاتئ خوه‌، کو سه‌رده‌مه‌که‌ زاروک و گه‌نج و پیر پێدقی ب گیانی نیشتمانپه‌روه‌ری هه‌یه، له‌و‌را وێنه‌یه‌ک پێشکێش دکه‌ت، بانگه‌وازییه‌که‌ هه‌زا ملله‌ت و ئاخ و نه‌ته‌وه‌ د میشکی زاروکێن خوه‌ دا بچینن و ل سه‌ر رێبازا نیشتمانپه‌روه‌ری به‌رده‌وام بن. دیسان (موئه‌ید ته‌یب) د شعره‌کیدا ب ناڤئ (بویاخچیی بجویک) وێنه‌یی زاروکه‌کی خودان هه‌سته‌کی نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌یی ب قی شیوه‌ی دیار دکه‌ت:

نه‌ کوړئ من .. نه‌!

نه‌که‌ی .. نه‌که‌ی!

فرچئ خو ژ ئاخئ رانه‌که‌ی!

ئه‌و پستالا د کوڤشا ته‌دا

مه‌ژیی بابئ ته‌ یئ پێڤه‌

بو‌یاغ نه‌که‌ی (ته‌یب، 2009: 129)

شاعر وێنه‌یی زاروکه‌کی نیشان دده‌ت، کارئ وی بویاخکرنا پێلافا بوویه، ئاماده‌ نه‌بوویه پێلافا سه‌ربازه‌کی داگیرکه‌ر بویاخ بکه‌ت، شاعر ئاماژئ پێدده‌ت دیاره‌ ئه‌و زاروک کوړئ شه‌هیده‌کیه‌ و بابئ وی ل بن ئاخئ گازی دکه‌ت و داخاز ئئ دکه‌ت ئه‌وی کاری نه‌که‌ت، هه‌روه‌کو د وێنه‌یی شعریی ((ئه‌و پستالا د کوڤشا ته‌دا، مه‌ژیی بابئ ته‌ یئ پێڤه‌ بو‌یاغ نه‌که‌)) دا، وێنه‌یی زاروکه‌کی وه‌فادار به‌رامبه‌ر خوینا شه‌هیدئ وه‌لاتئ و زاروکه‌کی نیشتمانپه‌روه‌ر پێشکێش دکه‌ت، ژ هه‌لوپه‌ستی نه‌ته‌وه‌یی یئ زاروکی ئه‌وی په‌یامئ دگه‌هینیت دلسۆزی و عه‌شقا وه‌لاتئ د گیانی زاروکێن مه‌دا هاتیه‌ چاندن، دانپێدانئ ب داگیرکاریا دوژمنی ناکه‌ن و دئ ل سه‌ر رێبازا بابئ خوه‌ یئ شه‌هید به‌رده‌وام بیت، ل گه‌ل هندێژی وێنه‌یی خوه‌ راگیریا نقشئ نوی نیشان دده‌ت.

5- وینه‌ی زاروکێ ئییتیم و سیوی (بی دایک و باب)

ئیتیم و سیوی بۆ وان زاروکان ده‌یته‌ گوتن یێن بی دایک و باب، د‌ قێریدا شاعر ژلایه‌ کیه‌ هه‌ولده‌ت ئیش ئازارین ئیتیم و سیویان ب‌ پێکا ده‌قی شعری به‌رچاڤکه‌ت، ژلایه‌ کێ دیکه‌ ژێ هه‌ولده‌ت ژبۆ ئافراندا وینه‌یه‌ کێ شعری مفا ژ تایبه‌تمه‌ندیی زاروکێ ئیتیم و سیویان وه‌رگرت، **(موئه‌یه‌ ته‌یب)** دشعره‌کا خوه‌دا ئیش و ئازارین زاروکه‌ کێ ئیتیم و سیوی ب‌ قی شیوه‌ی قه‌دگوه‌یزیت:

ته‌ گوهل منه‌ باب!!

ئه‌ز نابمه‌ نوژدار

نه‌ ئه‌ندازیار

ژبه‌ر کو ئه‌ز زاروکه‌ کێ ئیتیم و سیوی مه‌

دئ هه‌ر ل به‌ر پێلاڤین خه‌لکی بم و

دئ هه‌رمینم

کیڤیی سه‌باخ

جیهانا وی

پێلاف و بویاخ (ته‌یب، 2012: 95)

د‌قێریدا دئ بینین شاعر وینه‌ی زاروکه‌ کێ بی دایک و باب ده‌ده‌ته‌ دیارکرن، کارێ بویاخکرنا پێلافان دکه‌ت، ره‌وش و هه‌زا وی بۆ مه‌ وینه‌ دکه‌ت، د‌ ناڤا جفاکێ مه‌دا گه‌له‌ک جارا وه‌سا ده‌یته‌ زانین ئه‌گه‌ر مرۆڤ ئیتیم و سیوی بوو، دبیت د‌ گه‌له‌ک ماف و خوشییان به‌یته‌ بی به‌هرکرن و ب‌ چاڤه‌ کێ کیمتر به‌یته‌ ته‌ماشه‌کرن. د‌ قێریدا شاعر ل سه‌ر زارده‌قی زاروکی، ب‌پێکا ده‌قی شعری ئه‌و راستی و نه‌ریتا د‌ ناڤ جفاکیدا هه‌ی وینه‌ دکه‌ت و قه‌دگوه‌یزیت، د‌گه‌ل خوه‌ د‌ ئاخڤیت و دانوستاندنێ د‌گه‌ل بابێ خوه‌ یێ مری دکه‌ت، چونکی یێ ئیتیم و سیوییه‌، هه‌روه‌کو د‌ وینه‌ی شعری **((ژبه‌رکو ئه‌ز زاروکه‌ کێ ئیتیم و سیوی مه‌))** ئاماژه‌ پێ هاته‌یه‌دان، هه‌ست دکه‌ت ئه‌و نه‌شیت وه‌کی زاروکێن دی بیته‌ نوژدار و ئه‌ندازیار، به‌لکو چاره‌نڤیسێ خوه‌ وه‌سا دبیینت هه‌ر بمینیت بویاخچی، واته‌ د‌ قێریدا زیده‌باری ده‌رپێنا ئیش و ئازارین زاروکه‌ کێ ئیتیم ل هه‌مان ده‌ما شاعر ب‌ قی پێکی هه‌زا جفاکی ژێ ل به‌رامبه‌ر چینی بی سه‌میان و

نه‌گرنگیدان ب وان دیار دکه‌ت. (عه‌بدولره‌حمان مزوری) ب هه‌مان شیوه ژبو دهربرینا ئومید به‌خشیی مفا ژ فی جوهره وینه‌ی دبینیت و مه‌به‌ستا خوه پی‌شکیش دکه‌ت:

مروقه‌کم ،

بو سیوی یان و برسیان ..

ئاڤا دکه‌م

ژ هه‌ستیکیڤن خو ، ئەز پرا

ههر دچینم هه‌میگافا.. (مزوری، 1980:125)

ئا‌شکرایه د ئاڤ پرائیا جفاکاندا وه‌سا ده‌یته زانین سیوی هه‌رده‌م پیدقی ب هاریکارییه ژلاین که‌سانین دیقه، پیدقییا وان بجه‌ بینیت، له‌وړا شاعر مفا ژ ئەقی راستیی دبین، هه‌روه‌کو "مزوری" دق وینه‌ی شعریدا داکو ئومید به‌خشییا خوه خویا بکه‌ت په‌نا ژبو وینه‌کرنا سالوخه‌تین زاروکئ سیوی برینه، قیایه ژیانه‌کا شایسته بو که‌سانین پیدقی ئاڤا بکه‌ت، دق چارچوقئ وینه‌ییدا شاعر خوه وه‌کو پزگارکه‌ر بو چینه‌کئ د ئاڤا جفاکیدا نمایش دکه‌ت.

6. وینه‌ی زاروکئ وه‌کو قوربانیا نه‌ته‌وه و ئاین و سیاسه‌تی

که‌له‌کجارا تاکئ کومه‌لگه‌هئ دبیته قوربانیا هزر و ئایدولۆژیا سیاسی و ئاینی و نه‌ته‌وه‌یی و ...هتد. زاروک ئی وه‌کو تاکه‌کی د کومه‌لگه‌هیدا ژفی جوهره سته‌م و قوربانیی بئ به‌هر نه‌بوویه، تووشی هی‌رش و ژناقبرنی بوویه. له‌وړا شاعر ئی ب شیوه‌یه‌کئ به‌رچاڤ ئەو دیمه‌ن قه‌ دگوهیزن و ئەوئ راستیی د ده‌قی شعریدا پی‌شکیش دکهن، ژ ئەنجامئ په‌گه‌زه‌رستی و نه‌ته‌وه په‌رستی قوربانی دروست دبیت، زاروک ئی دبیته قوربانی و ژ ماف و خواستی خوه ده‌یته بئ به‌هر کرن. بو قئ چه‌ندئ (به‌درخان سندی) د پارچه شعره‌کیدا وینه‌ی قوربانیا زاروکئ کوردا ب فی شیوه‌ی دیار دکه‌ت:

ئه‌ژده‌هاک ئەفرۆ د زۆرن، زۆری خاقانه‌ گه‌لۆ

هه‌ر ژ هینگی ملله‌تی مه‌، دیل و قوربانه‌ گه‌لۆ

زاروین کوردان دکوشتن، مه‌ژی دهرمانه‌ گه‌لۆ

دا پئ ساخ بت شاهئ فارس، دهردی مارانه‌ گه‌لۆ

لئ نه‌و مار چار سه‌رینه‌، خوین لئ نه‌رزانه‌ گه‌لۆ

پێ و ده‌ستین مه‌ دیڤین، سه‌ر بێ کێشانه‌ گه‌لۆ (سندی، 2002:30)

ناشکرایه، شاعر پوویدانه‌کا میژوویی دیار دکه‌ت کو د وێ پوویدانی‌دا زاروپی‌ن کوردان دبوونه‌ قوربانی و زۆردار تی‌هین خوینا زاروکێ‌ن کوردا بوویه، مه‌به‌ستا شاعری (ئه‌ژده‌هاک) به‌حسێ شاهه‌کی زۆرداری‌ فارسانه‌ ب ناڤی (زوحاک)، د ئه‌فسانا کوردیدا وه‌سا هاتییه‌ ئه‌ف شاهه‌ نه‌خۆشیه‌که‌ هه‌بوو دوو مار ل سه‌ر ملی وی هه‌بوویه و ئه‌ف دووماره‌ بتنی ب خوین و مه‌ژین زاروکێ‌ن کوردان ئارام دبوو، هه‌روه‌کو د پێ‌زا سی‌یدا وێنه‌ دکه‌ت (زاروپی‌ن کوردان دکوشتن، مه‌ژی ده‌رمانه‌ گه‌لۆ) له‌و‌را ئه‌ف شاهه‌ ژبو چاره‌سه‌رییا نه‌خۆشی و ئارامک‌رنا خوه‌، خوین و مه‌ژی زاروکێ‌ن کوردان ب ده‌رمان دزانی، ب دیتنا مه‌ مه‌به‌ستا شاعری ژ وێنه‌ک‌رنا ئه‌فی دیمه‌نی میژوویی ئه‌وه‌ کو د نوکه‌ژیدا زاروکێ‌ن کوردا دب‌نه‌ قوربانی و با‌جا کوردبوونا خوه‌ دده‌ن و دب‌نه‌ ده‌رمانی مارین ل فی سه‌رده‌می یان دوژمن و نه‌ حه‌زین کوردان، شاعر ب پۆنی وێنه‌ی زاروکی ل ژیر ئه‌فی زۆلم زۆرداری‌ نیشان دده‌ت، زاروک وه‌کو قوربانییا نه‌ته‌وه‌یی د ده‌ستی په‌گه‌زه‌رستییا وه‌کو زوحاک و ئه‌ژده‌هاکێ‌ن نوکه‌ وێنه‌ دکه‌ت. ژ لایه‌کی دیڤه‌ (به‌حری ره‌شید) د پارچه‌ شه‌عه‌کیدا ب ناڤی (من دیت) زاروک وه‌کو قوربانییا ئایدۆلۆژی‌ه‌تا ئاینی نیشان دده‌ت، ده‌می دی‌ژیت:

ئه‌ف توخمه‌نه

له‌شی جانا ب په‌نجا د خرمچین

ساقاییت شیر نه‌قه‌ک‌ری

دویر ژ دایکا دم‌رین

و دی‌ژن....

نه‌خیر....

ئه‌م خودان قورئان و دینین (ره‌شید، 2010:103).

دوژمن گه‌له‌ک‌جارا ب ناڤی ئاین و ئایدۆلۆژیا ئاینی هه‌ولا ژ ناڤرنا ملله‌تی کورد دایه، ب وێ بیانوویی کو کورد نه‌ ل سه‌ر ئاین و ئایدۆلۆژیا وانایه‌ و ئه‌و خوه‌ ب خودانی ئاین و قورئانی دزانی و کورد نه‌ هه‌ف زمانێ وان و ئاینی وانایه، لی به‌رۆڤا‌ژی به‌ه‌را پتریا ملله‌تی کورد ل سه‌ر هه‌مان ئاین و ئایدۆلۆژیا یییه‌ لی دوژمن ب ناڤی ئه‌نفال و ب ناڤی ئاین و قورئانی ژ ناڤرنا

کوردان ب رهوا و دروست زانييه، ويته يي شعري يي ((سافاييت شير نه قه کري دوير ژ دايگان دمرين)) ويته يي زاروکين بچوويک نيشان ددهت کو هيشتا ژ شيري نه هاتيه قه کرن، ژ دلوقانيا دايکي دوير دئوخ و دکوژن، د ويته يي ((ئهم خودان قورئان و دينين)) ئاماژه يه کا رۆنه دوژمن قيايه، زاروک و گهلي کورد ب بيانوويا جياوازييا ئايني ژناف بهن و چ شويينه واران بو نه هيلن.

7- ويته يي زاروکی و گرنگي وي لدهف دايک و باب و جقاکی

زاروک ههردهم گرنگي و هه بوونا خوه ل دهف جفاک و مللهت و دايک و باب هه يه، د ههر کاودان و بارودوخه کيدا هزر د پاراستن و پهروه رده کرنا زاروکين خوه دکهن، سوژ و دلوقاني د ناقبه را خوه و زاروکان دروست دکهن، له ورا ئهف ديمه نه ب شيويه کي بهرچاڤ د دهقين شعريدا پهنگه ددهت، ب تايبه تي د شعرين نوي و ل دهف شاعرين نوي. بو قئ مه به ستي / به درخان سندی) د شعره کيدا بناقي (سرودا دايگان) گرنگي پيدانا دايکي بو زاروکي وي ب قئ شيويه يي ل خواري ديار دکهت:

چاقي منو داوو گوري

سه ره مري ته سالهک بوري

دي مه زن بي دي بي زه لام

سه ره راز و بي غه م خوري

چاقي منو داوو و گوري

سه ره مري ته سالهک بوري

روژهک دي هيت دي مه زن بي

دي چي خويني دي زيرهک بي

سال بو سالي دي ييشکه قي

دي سه ره که قي دي ئيکه م بي (سندی، 2002:220)

شاعر ويته يي زاروکه کي نيشان ددهت ل ژير گرنگي و دلوقانيا دايکيدايه، دايک و باب ههردهم چاقه ري سه ره که فتنا زاروکين خوه نه ههردهم قياينه زاروکين خوه ب گرنيژين و دلخوشي ببينن، شاعر شيابه مفا ژ نه وي ديمه نئ راسته قينه و هه رگريت و د ويته يه کي شعريدا ييشکيش بکهت،

د درێژه‌یا قی شعریدا یا کو ب شیوئ ستران ل سهر زارده‌قی دایکێ ده‌یته‌ گوتن، شاعر باس ل پێشه‌پوژا زاروکی دکه‌ت کو ژلایی دایکێفه‌ بۆ زاروکی خوه‌ دبێژیت، وێنه‌یی زاروکی لژیڕ گرنگیپیدانا دایکێ دده‌ته‌ دیارکرن. مه‌به‌ستا مه‌ ژ هندی ئه‌وه‌ دیار بکه‌ین خواستین زاروک و ژیارا زاروکان ل ده‌ف شاعرین نوی جه‌ئ پویته‌ پیدانی بوویه و شاعر قیایه‌ زاروکان د ده‌قین خوه‌ یین شعری ژ وێنه‌کرنا قان هه‌لوستان بی به‌هر نه‌که‌ن، ب پیکا شعری دهربرینی ژحه‌ز و قیانا زاروکی بکه‌ت، ژلایه‌کی دیفه‌ دهربرینا خه‌م و ئومیدا دایک و باب و جفاک و ملله‌ت بۆ زاروکی ئاشکه‌را بکه‌ت. هه‌ر بۆ قی چه‌ندی (سه‌لمان کوڤلی) زی د پارچه‌ شعره‌کیدا گرنگیا زاروکی و قیانا زاروکی و دی ددلی ویدا وێنه‌ دکه‌ت، پشته‌ی ناڤی (کوڤلی) بۆ سه‌ربازیی ده‌یت، نه‌قیت بجیت سه‌ربازیی بۆ داگیرکهری بکه‌ت، لی گرنگی و قیانا وی بۆ زاروکی خوه‌ و بۆ سه‌لامه‌تی و پاراستنا وان، شاعری نه‌چارکریه‌ ب وی قه‌ده‌ری پازی بیت، له‌و‌پا شاعر ئه‌وی هه‌ستی د پارچه‌ شعره‌کا خوه‌دا دهردبریت:

جارا سییه

سه‌لمان خاستیی عه‌سکه‌رییه

سه‌ری هه‌یقی.. سی پوژیت ماین

یا چارییه..

دلی من چه‌ندی خوه‌ دقوتیت

نه‌ وی ترسا کوشتنا خوه‌یه

چاف گیرایی ملله‌تییه،

دگوته‌ کوردا:

نه‌چن.. نه‌کن

ئیرۆ گرتیی وی ته‌له‌یییه..

زاروکا پشته‌ لی شکاندی

نه‌چیت.. میه‌قانی ل زیندانی

ب ده‌ست دانا،

ئیکێ پیخاس ئافی بده‌تی.

كەچن..تفالن..هەژارن

بابى كچا وئ بى رپپە.. (گولى، 2024: 309)

شاعر ب رۆنى خەم و كوفانا دللى خەم بۇ زاروكىن خەم يپىن كچ دەردبىرىت، ژبەر قيانا وى بۇ زاروكىن خەم نەچارە ب فەرمانەكى رازى بىت كو ژبۆ وى وەكو پەرداخەكا ژەهرىيە، ئەف پارچە شعرە ل سالّا 1982 ھاتىيە قەھاندن، ل وى دەمى سەربازيا ب زۆرى ھەبوو، پەيوەندىكرن ب سەربازىي نەچارى بوو، ھەروەكو د وپنەيى ((سەلمان خاستىن عەسكەرپپە)) ئامازى پپىدەت، "كوفلى" نەقيايە ئەقئ فەرمانى جپپەجى بكت، لى ژ پپخەمەت زاروكىن خەم يپىن بچوويك ئامادەيە رازى بىت، د وپنەيى ((زاروك پشتا لى شكاندى.. نەچىت مپھقانن ل زىندانى ب دەست دانا ئىكى پپخاس ئاف بدەتى)) شاعر خويا دكت، باب ئامادەيە نە خوشترىن كاودان و ھەلوپىست ھەلبژىرىت و قوربانىي بدەت ژ پپخەمەت پاراستنا زاروكىن خەم، رەوشا زاروكىن خەم و بەرچاڭكرنا چارەنقىسى وان ل زىندانى و ئەو نەخۆشپىن تووشى دبن ژ ئەنجامى نە رازىبوونا وى ب سەربازىي وپنە دكت. دشاندايە بپژىن زاروكى ل ژپر قيان و گرنگىپپىدانا بابى ھاتىيە كپشان.

8. وپنەيى كاريگەريا ژ دەستدان و بى بەشبوون ژ زاروكان

ژ دەستدانا ھەر خوشتقىيەكى كاريگەرى ل سەر دەروونى مرۆڤان دكت، گەلەكجارا ژ ئاھ و كوفانا دەستدانى تووشى ھەلچوونا ھەست و سۆزان دبىن، ئەف چەندەژى ل دەف شاعران دبىت ب شپوہيەكى جياوازتر بىت و دەقئ شعريدا پەنگفەدەت، زاروك ژى ئەو تاكى گرنگە د جقاكىدا و ل دەف دايك و باب كو بى بەھربوون و ژ دەستدانا وى كارتپكرنى ل سەر دەروونى شاعرى دكت، ژ ئەنجامى بى بەھربوون ژ جەگەرئ، پپگوتنى دكت بۇ ئەوئ رەوشا ئەو د ناڤدا. بۇ قئ چەندى ((محسن قوچان)) د شعرەكا خەودا رەوشا خەم يا دەروونى ژ ئەگەرئ دەستدانا جەگەرئ وپنە دكت، ژ دەستدانا زاروكى كارتپكرنى ل سەر ھەست و سۆزپن وى دكت:

بابۆ قەژپن:

نە كوفانە كو تو نەژى

چونکه سوبه‌ه دئ خه‌مێن خو هه‌میا کۆم که‌م

دوێف ته‌را دئ بارکه‌م ئه‌ژی

لئ کوفان بوو گه‌ر مابای ساخ

ل قئ جیهانا پر درنده (قوچان، 2009:15)

شاعر باس ل مرنا زاروکه‌کئ خوه دکه‌ت، ب ناڤئ "قه‌ژین" دیاره هه‌ر ژ بچووێکاتی گیانی
خوه ژ ده‌ستدایه، پیڤگوتنی ب ژ ده‌ستدانا وی دکه‌ت، هه‌رچه‌نده ل ژێر باره‌کئ خه‌موکی و ئاه
و کوفانی ئه‌قئ شعری د قه‌هینیت، لئ ل هه‌مان ده‌مدا دلدا نه‌قه‌یه‌کئ دگه‌ل خوه نه‌نجام دده‌ت
و دگه‌ل زاروکی مری د ئاخذیت، د ئه‌قئ وینه‌ی پیڤگوتنی‌دا. خه‌م و کوفان ئه‌ و نینه زاروکی
نه‌ژیت، به‌لکو خه‌م و کوفانا مه‌زن ئه‌وه دقئ جیهانا نه‌خۆشدا بژیت، ئانکو هه‌لگری خه‌ما و بییه
ژیانه‌کا پری زولم و زورداریی بورینیت، ل هه‌مان ده‌مدا چاره‌نقیسه‌کئ نه‌خۆشتر پشته‌ی ژیانئ
وینه‌ دکه‌ت، کول هه‌مه‌ری زاروکی ئی واری ده‌یت، ئه‌قه‌ژی خه‌مه‌کا گرانتر ل ده‌ف دایک و
بابان دروست دکه‌ت. هه‌روه‌سا (سه‌لمان کوڤلی) ژ د شعره‌کا خوه‌دا خه‌ما ژ ده‌ستدانا زاروکی
وینه‌ دکه‌ت، ده‌می دبێژیت:

مه‌رگی بابئ و مه‌رگی دایئ

لایی..

لایئ،

- کۆره بیت بابئ ته‌ بابۆ

ئاڤا ره‌ش بیٚت چاڤیٚت دایئ

وه‌ز خه‌ریبم،

سه‌برئ بابئ بیٚی ته‌ نایئ.

وه‌ز خه‌ریبم

خه‌لك و عاله‌م تیت دلی من

چیرۆك و سه‌ره‌اتیا دبێژن

لئ ره‌به‌نی

((ئاگرئ جه‌گه‌رئ زۆره‌..))

نائیت رایین

- وئ دکه لیت بابؤ..

وئ دکه لیت (گولی، 2024: 209-210)

د قئ پارچه شعرا ل سهریدا، "کوڤلی" ب پۆنى ژ نه گهری ژ دهستانا زاروکئ خوه، کاره ساتا خهم و کوفانا وئ چه ندئ دهر دپریت، چ تشت نه شیت ئاگرئ دلئ وئ قهر مینیت و وئ دلخوش بکهت، ههر چه ند خه لک ههولا ئارام کرنئ و دلدانه قهیا وئ دکهن، لئ وهکو بخوه ئاماژئ ب هندئ ددهت، ژ دهستانا جه گهرئ ئاگر و کوفانه کا گه له ک مهزنه. دوبراتیا جه گهرئ کار تیکر نه کا دهر وونئ ل شاعری کریه، هه ژیهه بیژین "کوڤلی" ئه ف پارچه شعره بؤ کچه کا خوه یا بناقئ "فریال" قه هاندیهه، کو ژ نه گهرئ سوتنئ د ته مه نئ زاروکینیدا گیانی خوه ژ دهست ددهت.

9. وئنه یی زاروک و جیهانا وئ وهکو هیما (جه قهنگ)

گه له کجارا ژ بهر هنده ک مه به ستین دیار کری و سانسوران په یف و دهسته واژه یان ب شیوهیه کئ نه راسته وخؤ دهیته دهر برین، شاعر ژئ دبیت ژ بهر نه گهرین سیاسی و جفاکی و په وشتی، ته م و مژی و نه زه لالی د ئیخته دنفیسینا خوه و ههر دیسان زیده باری هندئ ژئ هنده ک جارا بؤ سهرنجر اکیشانا خوانده قانی و ب شعریه تکرنا دهقئ شعرئ په نا بؤ قئ چه ندئ دبته، له ورا شاعر په یقا زاروک و ته مه ن و جیهان و سروشتئ وئ وهکو هیما ژ بؤ هنده ک مه به ستین خوه بکار دئینیت. بؤ قئ چه ندئ (عه بدولر حمان مزوری) د شعره کا خوه دا جه قهنگه کئ نه فسانه یی کو هیما یه که، بؤ بی گونه یی و ساده ییا زاروکئ دهیته گوتن، شاعر بؤ مه به سته کا دی بکار دئینیت، ئه وژی ب قئ شیوهی:

- شاعرینو

ئه ف چ تهیره؟

ئه ف چ میناکئ هوی سهیره؟

- هو خه لکینو

ئه قه تهیرئ دهوله تی یه

ئه قه چو یچکا به حه شتی یه

ئه ف عه گیده

جان و رۆناهی یا دیده

ئه‌ف‌عه‌گیده

پێ‌لاقا پێ‌شمه‌رگه‌یه‌کێ شه‌هیده (م‌زوری، 2024: 261-262)

ل‌ قێره‌ ده‌سته‌واژه‌یا "چو‌یچکا به‌حه‌شتی" ژ‌ بۆ پێ‌شمه‌رگه‌یه‌کێ شه‌هید بکارئینایه‌، بێ‌گومان رۆن و ئاشکرایه‌ د‌ ن‌اف‌ جفاکێ مه‌دا ئه‌ف‌ ده‌سته‌واژه‌یه‌ بۆ وانا ده‌یته‌ بکاره‌ینان یێن‌ کو‌ د‌ ته‌مه‌ن و قوناغا زاروکینیی‌دا گیانی خوه‌ ژ‌ ده‌ست د‌ه‌ن، لدویف‌ بیروباروه‌رێن‌ کومه‌لگه‌هێ چو‌نکی زاروک یێ ساده‌ و بێ‌ گۆنه‌هه‌ دێ‌ بنه‌ چو‌یچکا به‌حه‌شتی و دێ‌ ل‌ وێرێ فرن، شه‌هید ژ‌ی ب‌ هه‌مان شیوه‌ پاداشتی به‌هه‌شتی پێ‌ هاتیی‌ه‌دان و ب‌ بێ‌ گۆنه‌هی ده‌یته‌ قه‌له‌مدان، ل‌ قێرێ ب‌ دیتنا مه‌ مه‌به‌ست ژ‌ی ئه‌ف‌ لاشی قی پێ‌شمه‌رگه‌ی دێ‌ وه‌کو زاروکان ل‌ به‌هه‌شتی فریت، ل‌ جه‌ه‌ ب‌ شیوه‌یه‌کێ راسته‌وخۆ بێ‌ژیت ئه‌فه‌ به‌هه‌شتیه‌ برێکا په‌یقه‌کا دی کو‌ جه‌قه‌نگه‌کێ ئه‌فسانه‌یه‌، ب‌ ده‌لیقه‌ زانییه‌ خوانده‌قانی بۆ هزرکرنی پاک‌یشیت و ب‌ داهینه‌رانه‌ په‌یامه‌کا جوان ب‌ ده‌قی شعری ده‌بخشیت. زێده‌باری مفا وه‌رگرتن ژ‌ په‌یقا زاروکی بخوه‌، به‌لکو‌ شیاپه‌ مفا ژ‌ وان ده‌سته‌واژه‌یی‌ن ئه‌فسانه‌یی‌ یێ بۆ زاروکی ده‌یته‌ بکاره‌ینان، ژ‌بۆ ئاف‌راندنا ده‌قی خوه‌ یێ شعری وه‌ربرگیت، شه‌هیدبوونا پێ‌شمه‌رگه‌ی ب‌ وێنه‌یی زاروکه‌کێ بێ‌ گۆنه‌ه‌ و به‌هه‌شتی ده‌ربرپیه‌. (به‌درخان سندی) ژ‌ی د‌ شعره‌کا خوه‌دا مفا ژ‌ قوناغا ته‌مه‌نی زاروکی وه‌کو هێمایه‌ک وه‌رگرتیه‌، ده‌می د‌یژیت:

دل‌به‌را چاره‌ به‌واری، ئه‌ف‌ چ‌ فیغانه‌ گه‌لۆ

قه‌ت د‌بت دل‌به‌ر نه‌ساخ‌بت، ئه‌ف‌ چ‌ له‌یلانه‌ گه‌لۆ

ئه‌ژ‌ده‌هاک ئه‌فرۆ د‌ زۆرن، زۆری خاقانه‌ گه‌لۆ

هه‌ر ژ‌ هینگی ملله‌تیمه‌، دیل و قوربانه‌ گه‌لۆ (سندی، 2002: 30)

دقی پارچه‌ شعرا ل‌ سه‌ریدا ((دل‌به‌را چاره‌ مه‌هی)) قوناغه‌کا ته‌مه‌نی زاروکینیه‌، واته‌ زاروکه‌کا چاره‌سه‌الییه‌ ب‌ دیتنا مه‌ شاعر ژ‌بۆ ته‌مه‌نی شورشی بکاره‌ینایه‌ و ئه‌وژی شورشا ئه‌یلولییه‌، شورش ل‌ سالا 1961 ده‌ستپێد‌ک‌ه‌ت و ل‌ سالا 1975 چرایێ وێ کز د‌بیت و تووشی خوپانی د‌بیت و به‌ره‌ف‌ لاوازییقه‌ د‌جیت، ئانکو‌ ب‌ شیوه‌یه‌کێ راسته‌وخۆ ناف‌ی شورشی نا ئینیت، به‌لکو‌ ب‌ شیوه‌یه‌کێ داهینه‌رانه‌ قوناغه‌کا ته‌مه‌نی زاروکان، ئه‌وژی ته‌مه‌نی (چارده‌

سالی) یه، وه‌کو هیما بکار دئینیت و خوانده‌قانی دبه‌ته د ناف په‌یامه‌کا کویرتر و واتایه‌کا قه‌شارتیدا، ئە‌قجا مه‌به‌ست ژێ ژبه‌ر سانسورپن سیاسی بیت یان ژێ نه‌زه‌لالکرنا ده‌قی شعری بیت، بدیتنا مه‌ ژبه‌ر کاودانپن نه‌خۆشین سیاسی بوویه، چونکی به‌رده‌وام ملله‌تی کوردان دناق ره‌وش و کاودانپن نه‌خۆشین سیاسی، ژیان دهربازکرینه نه‌خاسمه دناقه‌را سالیپن شیستان و حه‌فتیپیاندا، چونکی ل وی ده‌می سه‌رده‌می ده‌ستپیکرنا شورشه‌کا رزگاربخوازیبوو، ل کوردستانا عیراقیدا، له‌ورا شاعران نه‌دشیان راسته‌وخۆ ئە‌وا د ناخی وانا هه‌ی ب شیوه‌یه‌کی ئاشکرا دهربهرن، ژبه‌ر هندی هیما چه‌که‌کی نه‌پنییه د ده‌ستی شاعراندا.

10- وینه‌ی سروشتی زاروکی

شاعر مفا ژ سروشتی زاروکان وهر دگریت، سروشتی وی یی بنه‌ره‌تی د وینه‌یه‌کیدا پی‌شکیش دکه‌ت، شاعر ب قی چه‌ندی مه‌به‌ستا خوه پی دگه‌هینیت، داکو شعریه‌تی بده‌ته ده‌قی خوه یی شعری، بۆ قی چه‌ندی **(فه‌یسه‌ل مسته‌فا)** د پارچه شعره‌کا خوه‌دا ب قی شیوه‌ی ئیک ژ سروشتی زاروکان دیار دکه‌ت:

چاوا بالنده بی شاهه‌ی هیچ نافین

چاوا زاروک بیدایک و باب شرو مین

چاوا ماسیا ژ ئافی بینیه دهر دئ مین

وه‌سا سه‌ری من بی ته یی پری ژانه (مصطفی، 2008: 107)

ل قیره شاعری برپکا وینه‌کرنا هه‌لویست زاروکین بی دایک و باب شیایه ب شیوه‌یه‌کی نه‌راسته‌وخۆ مه‌به‌ستا خوه بگه‌هینیت و د نه‌جامدا ئە‌زمونا خوه یا شعری پی ده‌وله‌مه‌ند بکه‌ت، کا چه‌وان زاروکین بی دایک و باب هه‌ست ب بی خودانی و بتنی دکه‌ت، له‌ورا سروشتی وان سروشته‌کی بیزار و ژاره د ژیانیدا، ئە‌قجا شاعری ژێ که‌سایه‌تیا خوه د وینه‌ی زاروکین بی دایک و باب، ییپن ژ ئە‌گه‌ری دویرکه‌فتن و نه‌بوونا وان د ژيانا وانا هه‌رده‌م د نه‌خۆشن و بیزارن د ژیانیدا به‌رچاقریه، چونکی ئە‌وژی که‌سه‌کی نزیک ژ ده‌ستدایه. شاعر قیایه ب شیوه‌یه‌کی نه‌راسته‌وخۆ مه‌به‌ستا خوه بگه‌هینیت، د وینه‌ی شعری یی **((وه‌سا سه‌ری من بی ته یی پری ژانه))** ئاماژه‌یه‌کا رۆنه ب هه‌بوونا که‌سه‌کی د ژيانا ویدا و ژێ دویرکه‌فتن دبیته

ئه گهرئ هندئ نه شييت بهرده واميين بده ته ژيانئ و يئ بيزار و ژاره د ژيانيدا، له ورا په نا بو وينه كرنا سروشته كي زاروكين بي داك و باب دبه ت، وه كو ديار د وينه يي شعري يئ ((زاروك بي داك و باب شر و بيزار دبن)) دا. ب قئ ريكي شاعر په ياما خوه گه هانديه و ل هه مان ده مدا تامه كا شعري دده ته ده قئ خوه يئ شعري. هه ر ديسان (موئه يه د ته يب) د پارچه شعره كيدا سروشته كي زاروكان وينه دكه ت، ئه وژي:

رؤژ وهك زاروكه كي ژير

چه له نگ و هشار

پرسياران ژ من دكه ت.

شه ف

وهك بابه كي پير

ژرچا خو بيزار

به رسقا من ناده ت.

ئەز د پوژي دگه هم

ئەز د شه قئ دگه هم

لي خه وي چيه

پشتا خو دايه من؟ (ته يب، 2020: 50)

هه رچه نده شاعر ديمه نه كي تراژيدي قه دگو هيژيت، ئه و بخوه دده ته دياركرن ئه ف پارچه شعره بو گيانئ براي خوه قه هانديه كو چوويه بهر دلوقانيا خودئ، (چيا) زي زاروكي ره حمه تيبه ته مه نئ وي شه ش سالن. دقي ته مه نئ قوناغا زاروكينييدا، سروشتي زاروكان وه سايه هه ولدده ت هنده ك ئه زمونين په يوه نديدار ب ژينگه ها وي يا سنوردارفه بده ستخوه قه بينيت، زاروك بهرده وام پرسيارئ دكه ت و دقيت ل تشتين ده وروبه ر تيپگه هيت و خه يالا خوه بهر هف جيهانا پرسياركرنئ دبه ت، له ورا زي لدويك زانايين دهروونناسيئ ئه ف قوناغه ب قوناغا خه يالا ئازاد هاتيه ناكرن. د قي ري دا مه به ستا مه ئه وه بيژين شاعر د دريژ هيا قئ پارچه شعري دا، سروشتي زاروكين شه ش ساليئ دايه دياركرن، كو زاروك د سروشتي خوه دا ل ده مي قوناغا زاروكينييدا يئ ساده يه و د هزر و بيراندا ب ته مامي ل واتايا هه مي تشتان ناگه هيت، ب

تایبەت د ئەقی تەمەنی یی هەستیاردا، ئەقی زاروکی هەمبەزبا بای دقیت و چ ژ مرنی نزانیت، یی کو ئەو دزانیت بتنی ئەو ل هێقیا زقرینا بای خوهیه، له‌ورا پرسیار دکەت کەنگی دی قه‌گهریت، د قیریدا شاعر بۆمه سادەیی و هزرا سنوردارا زاروکان د وینه‌یه‌کی شعریدا پێشکێشکریه.

11. وینه‌ی یاریین زاروکان

هەر قوناغه‌ک ژ قوناغه‌کا زاروکی تایبه‌تمه‌ندییا خوه هه‌یه، د هەر تەمەنه‌کیدا هه‌لگری هنده‌ک هزر و تایبه‌تمه‌ندیین جودا هه‌یه، هه‌تا‌کو یاریین وان جودانه و کهره‌ستین یاریکرنی یی تایبەت ب زاروکان بخوه‌قه‌ دگریت، له‌ورا شاعر د قه‌هاندنا شعریدا مفا ژ وان یاری و کهره‌سته‌یین یاریکرنی یین زاروکان دبینیت و ئەف چه‌نده‌ ژ د ده‌قی شعریدا ره‌نگه‌ده‌ت. بۆ قی چه‌ندی (موئه‌یه‌د ته‌یب) مفا ژ دیمه‌نی یارییه‌کا زاروکان وه‌رگریه، ب قی شیوه‌ی دناق شعرا خوه‌دا وینه‌کریه:

:

هه‌لبه‌ست

هه‌نده‌ک جارا

وه‌ک کولاره‌یین زاروکان

ل هه‌نداڤ سه‌ری من دڤن

لن چ ژ وان

ده‌زین خو ناده‌نه ده‌ستی من (ته‌یب، 2020: 46)

(کولاره) کهره‌سته‌یه‌کی یاریکرنیی به‌هرا پتر د تەمەنی زاروکی ئەق یاریه‌ ده‌یتە ئەنجامدان، ژلای زاروکانه‌ ده‌یتە فراندن و ب پیکا ده‌زیان کولاره‌ ژلای زاروکانه‌ ب ده‌ستی ده‌یتە پاگرتن، شاعر لیکچواندن دگه‌ل هه‌لبه‌ستا خوه دکەت، کو هه‌لبه‌ستا وی وه‌کو وئ کولاره‌یین زاروکانه‌ سروشتی وان ئیکه. د قیریدا دشین بیژین یاریا زاروکان پۆله‌کی گرنگ و به‌رچاڤ د ده‌وله‌مه‌ندکرنا ئەزموونا شعری یا شاعریدا گیرایه. بدیتنا مه‌ مه‌به‌ست ژا‌فراندنا قی جۆره‌ وینه‌ی زیده‌تر ژبۆ هه‌ندییه‌ داکو جوانیه‌کی و هونه‌ریبوونی ب ده‌قی به‌خشیت. هه‌ر

بۆ قی‌چهن‌دی (ه‌زرقان) ژى ب هه‌مان شى‌وه هه‌ولدايه مفا ژ كه‌ره‌سته‌يه‌كى ياريكرنا زاروكان وه‌ربگريت، ده‌مى دب‌يژيت:

ل باژيره‌كى دوور ... دوور، هندا

د ناف خيزانه‌ك هيمندا زاروكه‌ك پونشتى بوو

بوو كه‌ك شووشه‌ى ل ناف ده‌ستى بوو

د ئارام بوونا مرنيدا، ژ ده‌ستى كه‌ت، هر مژى

ديمه‌نين جوان ره‌قين، مرن په‌لاتينك و نه‌قين (ه‌زرقان، 2004: 145-146)

(بوو كه‌ك شووشه) ئيك ژ كه‌ره‌ستين ياريا زاروكانه، ب تاييه‌تى ره‌گه‌زى مى ل ده‌مى ته‌مه‌نى زاروكينييدا بۆ ياريكرنى بكار دئين، ئاراميه‌كى ب ده‌روونى زاروكان دبه‌خشيت و د جيهانا زاروكاندا ژيده‌رى خووشيه‌ى و ديمه‌نه‌كى جوان د به‌خشيت، چونكى ياريكرن ب نه‌قى بويكى هه‌ستى دايكينيى يان خووشكينيى لده‌ف وئ په‌يدا دكه‌ت، له‌ورا زور هه‌ز ژ قى ياريى دكه‌ت، نه‌قه‌ژى د قوناغا وئ يا زاروكينييدا نه‌ف هه‌سته لده‌ف هه‌يه كو دقيت وه‌كو مه‌زنان ب تاييه‌تى دايكى يان خوشكا مه‌زن ره‌فتارى بكه‌ن. ل قيريدا ل هه‌مان ده‌مدا شاعر ديمه‌نه‌كى تراژيديى مرنا زاروكه‌كى قه‌دگوه‌يزيت، لده‌مى ياريكرنى گيانى خوه ژ ده‌ست دده‌ت، ب قى چهن‌دى شاعر مرنا زاروكى د ره‌وشه‌كا وه‌سا ب مرنا جوانى و خووشى ل قه‌له‌م دده‌ت.

12. وي‌نه‌كرنا بيره‌وه‌ريين قوناغين زاروكينيى

دقيريدا شاعر مفا ژ بيره‌وه‌ريين خوه يين زاروكيني وه‌ردگريت و دوينه‌يه‌كى شعريدا ده‌ردبريت و باس ل پوويدان و كريارين خوه يين زاروكينيى دكه‌ت، نه‌قى چهن‌دى ژى د گه‌له‌ك به‌ره‌مه‌ين شعري يين شاعراندا ده‌يته ديتن ب تاييه‌تى ل ده‌ف شاعرين نوى. بۆ قى چهن‌دى (ه‌شيار ريكانى) بيره‌وه‌رييه‌كا خوه د شعريدا وي‌نه دكه‌ت، ده‌مى دب‌يژيت:

ته ل بيره‌...

هيژ نه‌م زاروك..

ده‌ما نه‌م رابووين وه‌ستىكا

هيژ داىكا ته..

تو شیر نه‌قه‌کربووی مری،

ئه‌ها هنگی..

من ده‌ستی خوه هاقیته پرچاته و کیشای

ته کر گری.

ته ل بیره

هیژ ئه‌م زاروک..

من خانیکه‌ک ئاخى چیکر

تو هاتی و ته هاری من کر

ته گۆت: ئه‌ف خانی بۆ منه (ریکانی، 2006: 151).

دقی پارچه شعریدا ب رۆنی خویایه، شاعر بیره‌وه‌ریین خوه یین زاروکینی وینه دکهت، ره‌فتار و کریارین زاروکینی ئه‌وا د بیردانکا خوه‌دا پاراستی د وینه‌یه‌کئ شعریدا دادپێژیت، دهربرپینی ژ جیهانا زاروکینی دکهت. د وینه‌یی شعری یی (ته ل بیره) و (هیژ ئه‌م زاروک) ئاماره‌یه بۆ نمایشکرنا بیره‌وه‌ریین بوری یین سه‌رده‌مى قوناغین زاروکینی، دیسان وینه‌ییین شعری یین وه‌کو (ئه‌م رابووین وه‌ستیکا، تو شیر نه‌قه‌کربووی، من ده‌ستی خوه هاقیته پرچاته، ته کر گری، من خانیکه‌ک ئاخى چیکر، ته هاری من کر، ته گۆت ئه‌ف خانی بۆ منه) ئه‌فه کۆمه‌کا وینه‌یانه کو دهربرپینی ژ جیهانا زاروکان دکهت، شاعر پشتی بورینا چه‌ندین سالاً ژبۆ ئافراندا ده‌قی شعری و ده‌وله‌مه‌ندکرنا ئه‌زمونا خوه یا شعری مفا ژقی بیره‌وه‌ریی وه‌ردگریت و د ده‌قی خوه یی شعریدا وینه دکهت. دیسان هه‌ر بۆ قی چه‌ندئ (عه‌بدوله‌زیز زاخوی) د شعره‌کا خوه‌دا دیمه‌نین زاروکینی وینه دکهت، هه‌لوێستى دایکا خوه دده‌ته دیارکر، ده‌مى ئه‌و زاروک، ب قی شیوه‌ی باس دکهت:

داین داین لى دایکى...بوته بیژم قى چیرۆکى

ته ب هه‌ژاری ب پوندکا...ب فرمیسکا مه‌زن کرم

شه‌ف و پۆزا ته لاندکا من د هه‌ژاند

لایى لایى ته بومن دگوت لبه‌ر

سینگى خو نقاندم خودان کرم.

ئه‌قروکه‌ ژێ ژته‌ دویرم (زاخوی، 2014: 229)

شاعر پشته‌ی هه‌ست ب خه‌ریبێ دکه‌ت و ژ دایکا خوه‌ دویره‌، ب ریکا بیره‌وه‌ریپن خوه‌ یپن زاروکینیی، هه‌لویستین دایکا خوه‌ و په‌سنا وئ دکه‌ت ده‌می ئه‌و زاروک، بۆ دهربرپنا قی چه‌ندی ژێ ده‌قی شعری وه‌کو ئاوینه‌یه‌ک بکاره‌ینایه‌ ژبۆ دهربرپنا وان هه‌ست و بیره‌وه‌ریپان. ئاشکرایه زاروک ب گشتی د ئه‌قی قوناغیدا دهر باز دبن و د بیردانکا واندا ده‌یته‌ پاراستن، لی شاعر شیایه ب پزپن شعری ب شیوازه‌کی کاریگه‌ر و داهینه‌رانه ئه‌قی بیره‌وه‌ریپ وینه‌ بکه‌ت و خوانده‌قانی قه‌غه‌پینته‌قه‌ بۆ هه‌مان دیمه‌ن و هه‌لویست یی کول ده‌می زاروک ئه‌نجامدایه‌.

ئه‌نجام

1— وینه‌یپن زاروکی یپن هاتینه‌ ئافراندن، زیده‌تر گریدایه‌ ب په‌نگه‌دانا ژیارا سه‌خت و دژوار یپن زاروک دناقدا دهر بازبووی، شاعران تیرۆژکا خوه‌ ئیخستینه‌ سه‌ر ئیش و ئازارین وان و دهربرپن ژ په‌وشا وان یا نه‌له‌بار کرینه‌، وه‌کو ژیارا برس و هه‌ژاریپ و ئاواره‌ و کوشتن و ژناقبرن... هتد. وینه‌یپن زاروکی لژیر وئ کاریگه‌ریپ هاتیه‌ کیشان.

2— وینه‌یپن زاروکی د پرسین نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌ییدا هاتیه‌ نمایشکر، ئه‌قه‌ژی وئ چه‌ندی دگه‌هینیت، کاودانین سالیپن دناقه‌را 1970 — 2020 ئازاراندنا پرسین نه‌ته‌وه‌یی گرنگبوویه‌، له‌ورا د شعرا شاعرین وی سه‌رده‌می هه‌لویستی نیشتمانیپن زاروکا ژێ د وینه‌یپن شعریدا هاتیه‌ پیکیشکر.

3— وینه‌یپن هاتینه‌ ئافراندن ژ ئه‌نجامی وان هه‌ستانه‌ یپن د ناخی شاعریدا بارکرییه‌ و هه‌قسۆزیا خوه‌ ژبۆ زاروکان دهربرپنه‌، ژ ئه‌نجامی ژ ده‌ستدانا زاروکی و پرووی ب پرووی بوونا وان ب ژیان و کاودانین سه‌خت، کاریگه‌ریا وئ چه‌ندی راسته‌وخو کارتیکرنی ل دهروونی شاعران کریه‌، د ئه‌نجامدا وینه‌یپن ئه‌قی کارتیکرنی د شعریدا پیکیشکرینه‌..

4— ژبۆ ته‌م و مژکرنا ده‌قی شعری و ئاشکراکرنا شیانا هونه‌ریا شاعری، په‌نا ژبۆ بکاره‌ینانا سالوخه‌ت و جیهانا زاروکان وه‌کو هیما هاتیه‌ برن، چونکی هیما یپن زاروکان نوینه‌راتییا چه‌ندین واتایان دکه‌ت، وه‌کو: بئ گونه‌هی و ساده‌یی و جوانی و ده‌ستپیکا ژیانه‌کا نوی و... هتد. ئه‌قه‌ژی

ئه‌زموونا شعرى يا شاعرى دهر‌یخستیه و شاعرین نوی یین ده‌قرا به‌ه‌دینان بر‌پ‌کا ه‌یمایین زاروکان شیاینه په‌یامین خوه ب شیوه‌یه‌کى نه‌پاسته‌وخو دهر‌بر‌پ‌ن.

5 - بیره‌وه‌ریین زاروکیین گرن‌گه‌یه‌کى تابه‌ت هه‌بوویه لده‌ف شاعرین نوی یین ده‌قرا به‌ه‌دینان، له‌ورا دهر‌هه‌م‌پ‌ن واندا ر‌نگه‌دایه و ئه‌و قوناغ‌پ‌ن شاعر ل زاروکینى دنا‌فدا دهر‌بازبووی و دبیردان‌کا خوه‌دا پاراستیه و یاریین سه‌رده‌م‌پ‌ن زاروکینى هاتیه ئه‌نجامدان، ب شی‌وازه‌کى کاریه‌گر و داه‌پ‌نه‌رانه د وینه‌یین شعریدا دهر‌بر‌پ‌نه و خوانده‌قانى قه‌گه‌پ‌اندینه هه‌مان هه‌لو‌یست و کریار‌پ‌ن وی ده‌م‌ی.

6 - ب شیوه‌یه‌کى گشتی ل سه‌رجه‌م‌پ‌ن وینه‌یین هاتینه دروست‌ک‌رن، ئه‌و خالا هه‌ق‌پ‌شکا دنا‌قبه‌را واندا هه‌ی، وینه‌ی زاروکییه وه‌کو قوربانى، زیده‌بارى قوربانیا ئایدۆلۆژیا ئاین و نه‌ته‌وه‌و سیاسه‌ت‌پ‌ن، د‌گه‌له‌ک وینه‌یین د‌یزیدا زاروک وه‌کو قوربانى هاتیه نیشان‌دان، قوربانیا هزر‌وب‌پ‌ر‌پ‌ن چه‌وت‌پ‌ن جفاکى و قه‌یرانا ئابورى و به‌ل‌اق‌بوونا بر‌س‌پ‌ن، ئاواره‌بوون، نه‌دادى و...هت‌د. ئه‌قه‌ژى دیده‌قانىا هندى ده‌پ‌ته‌دان کو شاعرین وی سه‌رده‌م‌پ‌ن پ‌ی‌گ‌یرى سه‌رده‌م‌پ‌ن خوه بو‌وینه، که‌توارى نه‌له‌بارا سیاسى و ئابورى و جفاکى، یین سال‌ان‌پ‌ن 1970—2020 وه‌کو خوه پ‌ی‌ش‌ک‌پ‌ش‌ک‌ر‌پ‌نه، ئه‌وى چه‌ندى نه‌قه‌شارتینه کو زاروک بى به‌هر‌بوویه ژ تاما ژيان‌پ‌ن.

لیستا ژیده‌ران:

- القرآن الک‌ریم

أ. ب زمانى کوردی:

1- په‌رتووک:

ته‌یب، موئه‌یه‌د(2009). س‌تران و به‌فر و ئاگر. چاپا سی‌پ‌ن. ده‌وک.

ته‌یب، موئه‌یه‌د(2012). پ‌لنگ ده‌ما بر‌سى د‌پ‌ن.. مر‌وف ده‌ما ت‌پ‌ر د‌پ‌ن. چاپا ئ‌پ‌ک‌ن. ده‌وک.

ته‌یب، موئه‌یه‌د(2020). زه‌قیه‌کا سه‌راب‌پ‌ن ئا‌ف‌داى هه‌لامه‌ت لى ش‌پ‌ن د‌پ‌ن. چاپا ئ‌پ‌ک‌ن. ده‌وک:

ده‌زگه‌ه‌پ‌ن سپ‌ر‌پ‌ز یى چاپ و وه‌شان‌پ‌ن.

ر‌پ‌کانى،ه‌ش‌پ‌ار(2006). ر‌وژ. ده‌وک: ژ وه‌شان‌پ‌ن ئ‌پ‌که‌ت‌پ‌ا نف‌پ‌سه‌ر‌پ‌ن کورد/ده‌وک.

ره‌سول، ش‌ک‌ریه(1989). ئه‌ده‌بى کوردی و هونه‌ره‌کانى ئه‌ده‌ب.

ره‌شید، به‌حری (2010). *بی‌ده‌ر/ رویس*. ده‌وک: ژ وه‌شانین ئیکه‌تیا نقیسه‌رین کورد/ ده‌وک.

زاخوی، عبدالعزیز سلیمان (2014). *پیلین*. چاپا ئیکتی. ده‌وک: ژ وه‌شانین ئیکه‌تیا نقیسه‌رین کورد.

سندی، به‌درخان (2002). *زیمارین چیا*. چاپا ئیکتی. ده‌وک: ژ وه‌شانین مالپه‌را عاموودی.

عبدالرحمان، یهمان محمد و اسعد، قه‌هره‌مان (2017). *ده‌روا زه‌یه‌ک بۆ ره‌خنه‌یا نه‌ده‌بی*. ده‌وک: ده‌زگه‌هی نالبه‌ند.

عیسی، هاوژین سلویه (2009). *بنیاتی وینه‌ی هونه‌ری له‌ شیعیری شییرکۆ بیکه‌س دا*. چاپی یه‌که‌م.

سلیمانی: ده‌زگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م.

قوچان، محسن (2009). *ل به‌رسفکا مه‌ به‌فر دباریت*. چاپا ئیکتی. ده‌وک: ژ وه‌شانین ئیکه‌تیا نقیسه‌رین کورد - ده‌وک.

گولی، فاخر هه‌سه‌ن (2024). *دیوانا سه‌لمان کوڤلی*. به‌رگتی دووی. چاپا ئیکتی. سه‌ننه‌ری زاخۆ بۆ قه‌کۆلینین کوردی. (قه‌وژارتن و کۆمکر).

مزوری، عبدالرحمن (1980). *ژ نه‌قینا چرایین که‌فن*. به‌غدا: چاپخانه‌ی الحوادث.

مزوری، عبدالرحمن (2024). *دیوانا مزوری*. چاپا ئیکتی. ده‌وک: ژ وه‌شانین ناڤه‌ندا خانی یا روه‌شه‌نبیری و ڤاگه‌هاندن/ پشکا ره‌وشه‌نبیری.

مصطفی، فیصل (2008). *نه‌قین و ستران*. کوردستان - ده‌وک: ژ وه‌شانین ئیکه‌تیا نقیسه‌رین کورد/ ده‌وک.

ه‌زرقان (2004). *پرتشتین به‌رزه‌بووی*. به‌رگتی ئیکتی. چاپا ئیکتی. ده‌وک.

ه‌زرقان (2004). *پرتشتین به‌رزه‌بووی*. به‌رگتی سیی. چاپا ئیکتی. ده‌وک.

ه‌زرقان (2004). *پرتشتین به‌رزه‌بووی*. به‌رگتی چاری. چاپا ئیکتی. ده‌وک.

هه‌ورامی، هه‌مه‌کریم (2005). *ئه‌ده‌بی مند/لانی کورد (لیکۆلینه‌وه... میژووی سه‌ره‌ل‌دان)*. به‌رگی یه‌که‌م. هه‌ولیر: له‌ چاپکراوه‌کانی کۆپی زانیاری کوردستان.

2. نامین ئه‌کادیمی:

ئه‌مین، محه‌مه‌ده‌مین محه‌مه‌د نوری (2004). *شه‌قلی نوپ‌خوازی له‌ شیعیری کوردی و فارسی سه‌ده‌ی بیسته‌مه‌دا (1900-1975)*. نامه‌ی ماسته‌ر. کولیجی زمان. زانکوی سلیمانی. به‌شی کوردی.

احمد، مه‌ریوان حه‌مه‌کریم (2022). *بنیاتی هونه‌ری له‌ شیعیری (سالم) دا*. نامه‌ی دکتۆرا. زانکۆی سلیمانی. کولیژی زمان. به‌شی ئه‌ده‌بی کوردی.

احمد، هدى صديق (2013). بنياتى هونەرى د هۆزانين (عبدالرحمن مزورى) دا. ناما ماستەرى. زانكۆيا دهوك. فاكولتيا زانستين مرؤفايه تى – سكو لا ئادابى. پشكا ئەدەبى كوردى. حسين، عەلى تاهير (2000). كاريگەرى روانگە لە نوڤگەرى شيعرى كورديدا. نامەى ماستەر. زانكۆى سلېمانى. كولېژى زمان. بەشى كوردى. صالح، محسن عارف (2005). رهوشا چيرۆكىن زاروكان ل دهقەرا بەهدينان (1980-2004). ناما ماستەرى. زانكۆيا دهوك. كولېژا ئادابى. پشكا ئەدەبى كوردى. سەلام، مەسعود ياسين (2011). رۆلى هونەرپن پوونبېژى د چيكرنا هۆزانيدا. ناما ماستەرى. زانكۆيا دهوك. فاكولتيا زانستين مرؤفايه تى. پشكا ئەدەبى كوردى. طاهر، نزار سلمان (2014). سيمپولوزيا ويئەين ديتنى د هۆزانا هەچەرخا كورديدا، ناما دكتورا. زانكۆيا دهوك. فاكولتيا زانستين مرؤفايه تى. سكو لا ئادابى. محمود، شوان محەمەدئەمين (2022). پيشەنگەكانى شيعرى نوين كوردى لە رۆژهەلاتى كوردستاندا (هاوار، چاو، سواره). نامەى ماستەر. زانكۆى كويە. فاكەلتى پەرورەدە. محەمەد، حەمەدە حسن (2009). لاين هونەرى و نافەرۆكا هۆزانا (سەبرى بۆتانى). ناما ماستەرى. زانكۆيا دهوك. كولېژا ئادابى. پشكا كوردى. مەعروف، هەرىم عوسمان (2024). ويئەى كورد لە رۆمانى كورديدا — كرمانجى ناوەرەست. نامەى دكتورا. زانكۆى سلېمانى. كولېژى زمان. بەشى كوردى.

3. رۆژنامە و گوڤار:

حيتو، عارف (2024). ويئەينى جەفەنگى د شعرا (عەبدولرەحمان مزورى) دا. گوڤارا مەتىن. ژمارە (248). دهوك. كاكا ئەمين (2021). شيعرەكانى (دلاوەر قەرەداغى) لە ژنر جەترى ويئەدا. گوڤارى زانكۆى بۆ زانستە مرؤفايه تيبەكانى. زانكۆى سەلاحەدين. بەرگى (25). ژمارە (2). محمد، محەمەد بکر و طاهر، نزار سلمان (2014). رۆلى ويئەين ديتنى د بەرجەستەكرنا راما نا تېكستى هۆزانيدا (جورجى ويئەينى مۆتىقى وەكو نمونە). گوڤارا زانكۆيا زاخۆ. پەرەندا: B2. ژمارە (1). مەعروف، كەمال مستەفا (2003). ويئە لە شيعرەكانى قوبادى جەلى زادە دا. گوڤارى زانكۆى سلېمانى. ژمارە (12). بەشى B.

ئه‌رجی، ئه‌سخه‌ری (2015). *د/هه‌ینه‌ری ئه‌ده‌بی له‌ مند/لاند*. و: ئه‌حمه‌دی چاک. *گوڤاری (پامان)*. ژماره (315).

4. فه‌ره‌ه‌نگ:

باجلووری، نعمت حسین (2011). *فه‌ره‌ه‌نگا جوودی (کوردی - عه‌ره‌بی)*. چاپا ئیککی. ده‌وک: ژ وه‌شانین په‌رتوو‌کخانه‌یا جزیری.

دۆسکی، محمه‌د ئه‌مین (2016). *فه‌ره‌ه‌نگا سپی‌پێژ (عه‌ره‌بی - کوردی)*. چاپا دووی. ده‌وک: ده‌زگه‌ه‌ی سپی‌پێژ یا چاپ و وه‌شان.

مای، طه (2009). *فه‌ره‌ه‌نگا مایی (کوردی - عه‌ره‌بی)*. چاپا ئیککی. ده‌وک: ده‌زگه‌ه‌ی سپی‌پێژ.

ب - ب زمانێ عه‌ره‌بی:

1- په‌رتوو‌ک:

بدوی، احمد زکی (ب.س). *معجم مصطلحات العلوم الاجتماعية (انگلیزی، فرنسی، عربی)*. بیروت: مکتب لبنان.

حکیم، راضی (1986). *فلسفه‌ الفن عند سوزان لانجر*. العراق: دار الشؤون الثقافية - بغداد.

دانی، محمد (2019). *ادب الاطفال*. طبعه‌ الاولی. دار البیضاء.

دیوی، جون (1963). *الفن خبره*. ت: زکریا ابراهیم. القاهرة - مصر: دار النهضة العربیة.

صالح، بشری موسی (1994). *الصوره الشعریه فی النقد العربی الحدیث*. طبعه‌ الاولی. لبنان - بیروت: مرکز

ضیف، شوقی و اخرون (2004). *المعجم الوسیط*. طبعه‌ الرابعه. مصر: مکتب الشروق الدولیه.

طه، فرج عبدالقادر و قنديل، شاکر عطیه و اخرون (ب.س). *معجم علم النفس و التحلیل النفسی*. طبعه‌ الاولی. بیروت: دار النهضة العربیة للطباعة والنشر.

عبداللطیف، محمد الحماسه (1996). *لغة الشعر دراسة فی الضرورة الشعریة*. طبعه‌ الاولی. القاهرة: دار الشروق.

فاخوری، ضیف فرید (2016). *سیکولوجیا أدب و تربیة الاطفال*. طبعه‌ الاولی. عمان: دار اليازوری العلمیة للنشر والتوزیع.

محمد، الولی (1990). *الصوره الشعریة فی الخطاب البلاغی والنقدی*. طبعه‌ الاولی. لبنان - بیروت: المركز الثقافی العربی.

هلال، محمد غنیم (1994). *النقد الادبی الحدیث*. القاهرة: دار النهضة مصر للطباعة والنشر والتوزیع.

2. نامین ئه‌کادیمی:

بابا عربی، فطیمة الزهراء (2018). حجاجية الصورة الشعرية في شعر احمد عبدالکريم. شهادة ماجستير. جامعة قاصدي مرباح - ورقلة. كلية اداب و اللغات. قسم اللغة و الادب العربي. الجزائر. بن سعدي، رقيه و مقرب، سارة (2022). الصورة الشعرية في الديوان "مداد من غيوم" لسعد بن عبدالله الغريبي. شهادة ماجستير. جامعة محمد خيضر بسكرة. كلية اداب و اللغات. قسم الادب و اللغة العربية. غرناوط، زهراء (2013). صورة الطفل في القصة القصيرة الجزائرية المعاصرة (1980—2010). ماجستير. جامعة أکلي محند أولحاج — البويرة. كلية اداب و اللغات. قسم اللغة و الادب العربي. الجزائر.

3. گوڤار و رۆژنامه:

اجقو، ساميه (2010). الصورة الشعرية عند نازك الملائكة. مجلة المخبر. العدد السادس. بلمقنعي، عمر (2016). مفهوم الصورة و حضورها في النقد الادبي عند العرب والغربيين. مجلة التواصل في اللغات و الاداب. عدد (46). العنزي، محمد غالي شريفة (2019). الطفل كمصطلح قانوني حديث. مجلة الحقوق للبحوث القانونية والاقتصادية. كلية الحقوق - جامعة الاسكندرية. العدد الاول. المجلد الثاني.

4. ب زمانى ئنگلیزی:

1. فه‌ره‌نگ:

Crother, johathan. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Fifth edition. Oxford University Press

د - ب زمانى فارسى:

1. فه‌ره‌نگ:

هه‌زار، عبدالرحمن شرفکندی (1389). هه‌نبا نه‌ بۆرینه: (فرهنگ کرى - فارسى). چاپ هه‌فتم. تهران: سروش (انتشارات صدا و سيماى جمهورى اسلامى ايران).

هـ - ب بیتین لاتینی:

Boti, kameran(2006). *ferhenga kameran (kurdi – kurdi)*. Capa eke. Duhok: Dezgehe spirez ya cap u wasane.

The Meaning of the Image of the Child in Modern Poetry in the Bahdinan Region

Ahmad Majeed Abdulla

Ministry of Education, Duhok, Kurdistan Region, Iraq

Email: ahmad.majeed.abdulla@gmail.com

Prof. Dr. Hamdya Hasan Mohammed

Kurdish Language and Literature Department, College of Language, Duhok

University, Kurdistan Region, Iraq

Email: hamdya.mohammed@uod.ac

Abstract

The present study, titled **(the meaning of the image of the child in modern poetry in the Bahdinan region)** adopts both descriptive and analytical approaches to examine the concept of portrayal and its theoretical significance and function in poetry, particularly in relation to representations of childhood. It explores how the image of the child is portrayed and reflected in selected works of modern Badini poets. The study seeks to address the following research questions: Can imagery in poetry serve as a medium to address children's needs? Are children portrayed as active individuals within the poetic and societal context? How do modern Badini poets depict children in their poetry?

Poets frequently employ images of various objects and animals in the titles and content of their poems to enrich their thematic expressions. Similarly, children, as members of society, have emerged as significant poetic subjects. The findings reveal that modern Badini poetry places considerable emphasis on representing

children, often drawing upon their nature, characteristics, and presence to construct symbolic and emotional imagery. Children are depicted in diverse contexts, including displacement, war, social unrest, orphanhood, and patriotic engagement. Their attributes—such as age, innocence, and resilience—are symbolically used to convey deeper meanings. This study presents and analyzes several of these representations.

Keywords: image, child, meaning, moden poetry, Poetic experience.

دلالة الصورة الطفولية في الشعر الحديث في منطقة بادينان

ملخص:

يسعى البحث الموسوم بـ “دلالة الصورة الطفولية في الشعر الحديث في منطقة بادينان”، وهو دراسة وصفية تحليلية بوصفه جهداً بحثياً إلى فهم أبعاد ودلالات الصورة الشعرية للطفل في النتاج الشعري الحديث وتفسيرها ضمن فضاء منطقة بادينان، وتعتمد هذه الدراسة على قراءة نظرية وتأويلية للغة الصورة، وأهميتها ووظيفتها في النص الشعري، بالتفاعل مع تجربة الطفل بوصفه موضوعاً شعرياً ومصدراً للدلالة والتخييل. وتركز الدراسة على تتبّع كيفية حضور صورة الطفل في شعر عدد من شعراء بادينان المعاصرين، وتحاول الإجابة عن جملة من الأسئلة المركزية، منها: هل تحوّلت صورة الطفل في الشعر إلى أداة تعبّر عن رغبات الطفولة وتطلّعاتها؟ هل يمكن للطفل أن يكون فاعلاً شعرياً يعكس دوره داخل المجتمع؟ كيف عالج الشعراء الجدد في بادينان دلالة صورة الطفل في قصائدهم؟ تكشف الدراسة أنّ الشعراء غالباً ما استثمروا الصورة الطفولية بوصفها مرآة لعوالم البراءة، أو رمزاً للمعاناة والحرمان أو حتى أداة لطرح قضايا قومية واجتماعية، ما جعل صورة الطفل تتجاوز حدود الطفولة لتصير رمزاً مركزياً غنياً بالتأويل والبعد الإنساني. وقد أظهرت النتائج أن شعراء بادينان الجدد جعلوا من الطفل محوراً جوهرياً في تعبيرهم الشعري، وابتكروا صوراً شعرية تتسم بالنماهي مع الطبيعة، والخصوصية، والهوية الطفولية في تجلياتها المتعددة؛ إذ ظهر الطفل في صور عديدة مثل: الطفل اللاجئ، الفقير، والطفل تحت الحرب والفوضى والطفل اليتيم، والطفل المرتبط بالوطن، وكذلك الطفل المعبر عن الزمان والمكان كرمز للاستمرارية والتجذر. وفي ضوء هذه الدراسة، وعرض عدد من هذه الصور وتحليلها، مما يؤكد أن صورة الطفل لم تعد مجرد عنصر ثانوي أو خلفية شعرية، بل صارت عنصراً دلالياً فعالاً، ومصدراً خصباً للإيحاء والتعبير عن قضايا المجتمع والوجود.

الكلمات المفتاحية: الصورة، الطفل، الدلالة، الشعر الحديث، التجربة الشعرية.